

MOKSLO LIETUVA

2008 m. balandžio 3 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 7(385)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

Lazerinių tyrimų centre

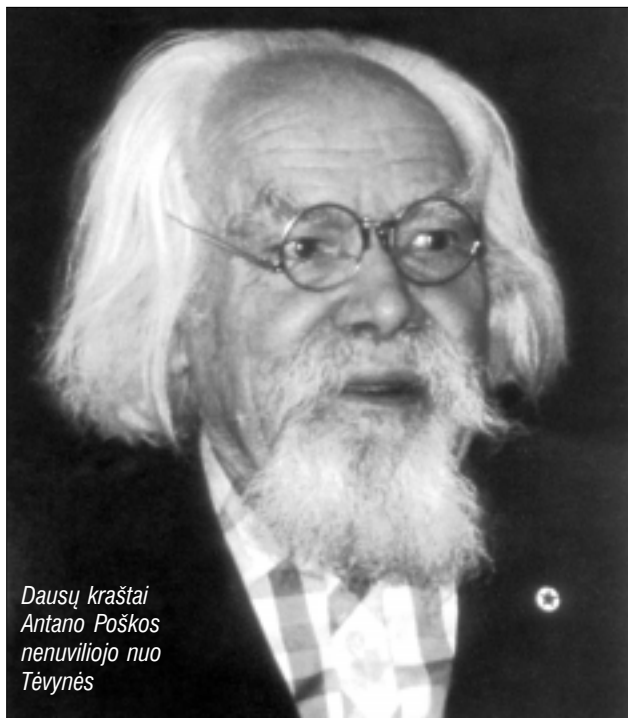
Vilniaus universiteto Lazerinių tyrimų centro (LTC) Lazerinio mikroapdirbimo laboratorijoje naudojamas mokslinės gamybinės firmos *Sviesos konversija* lazeris *Pharos*. Šio lazerio spindulių pluoštas, jeigu pakankamai galingas, kritimo taške išgarina medžiagą, ir tokiais taškais galima „išrašyti“ kontūrą – paveikslėlio, raidės ar užrašo. Bet tai tik nekaltas žaidimas palyginti su kitomis femtosekundinio lazerio galimybėmis ir taikymo būdais. Pirmiausia priminsime, kad femtosekundė – tai milijoninė milijardinė sekundės dalis. Tokia sparta vyksta procesai atomuose ir molekulėse, vadinasi, taikant tokios trukmės lazerio generuojamus impulsus galima matuoti ultrasparčius mikropasaulio reiškinius.

Kaip teigia LTC dirbantis VU Fizikos fakulteto doktorantas Andrius Melninkaitis, taikant labai trumpus femtosekundinius impulsus medžiagoje galima padaryti mažesnius už mikrometrą pjūvius. Nugarinamas silicio padėkliuko viršutinis sluoksniu, o tai svarbu gaminant integrinius lustus, saulės elementus, labai praverčia ir kitoje mikrogamyboje, kur reikalingi itin tikslūs apdirbimo matmenys – nuo mikro pereinant prie nano dydžių. Kiekvieno iš mūsų vardą galima išrašyti ant plauko, atlikti įvairaus gylio pjūvius – štai koks tikslumas. Vaizdas ekrane pateiktas elektroniniu mikroskopu, nes optinio mikroskopo skiriamosios gebos jau per maža. Lazerio spindulys pjauna bet kokią medžiagą – popierių, metalą, stiklą, plastmasę.

Kadangi lazerinio impulso trukmė yra daug trumpesnė už laiką, per kurį šiluma spėja išskverbti į medžiagą, tokiu lazeriu pjausiant paviršius pati medžiaga išlieka šalta. Įrodyta, kad tokiu lazeriu galima pjaustyti dinamitą, įvairius kitus sprogmenis ir jie nesprogsta, nes šiluma nespėja išskverbti į sprogiąją medžiagą. Ji išgaruoja anksčiau negu spėja sprogti. Tokios unikalios lietuviškų lazerių taikymo galimybės. Ne tik pats lazeris, bet ir visa optomechanika pradadant poslinkio stalais (išskyrus nebent vadinamuosius „greitus“ stalus) ir baigiant optiniais laikikliais, taip pat gaminama Lietuvoje.

Dar labai svarbu pabrėžti, kad LTC Lazerinio mikroapdirbimo laboratorijoje atliekami bendri su UAB *Altechna* moksliniai tyrimai ir eksperimentinės plėtos darbai ir tai ne vienintelė bendra laboratorija Lazerinių tyrimų centre. Kooperavimasis – tai gana naujas

Nukelta į 2 p.

Dausų kraštai
Antano Poškos
nenuviliojo nuo
Tėvynės

Didžiosios Antano Poškos kelionės

Requim ant beržo tošies

O juk turėjome lietuvišką raštą ant beržo tošies... Ir jeigu kas nepatikliai kraipys galvą, tegul prisimena Antano Poškos (1903–1992) šaukinius pasauliui iš Komijos lagerių. Išbadėjęs, išsekęs ir tikriausiai galvodamas, kad visa, kas šiame pasaulyje turi pradžią, turi ir pabaigą, labiausiai negalėjo susitaikyti su nežinomybe, galinčią praryti dar vieną tremties auką. Siekdamas pasipriešinti šiai egzistavimo beprasmybei ant beržo tošių užrašinėjo savo mintis. Tai buvo ne likimo pasmerktojo, bet dvasios galingojo jausmai ir mintys apie laiką, amžinybę ir žmogaus pašaukimą. Daug mačiusio, daugybę kraštų apkeliavusio, su įvairių tautų žmonėmis bendravusio žmogaus mintys, kažkokiu paslaptingu, mažai tikėtiniu būdu įgijusios net ir poetinės išraiškos formą.

Savo būties apmąstymuose ant beržo tošies atplaišų Antanas Poška grįžta į savo kaip asmenybės pradžią pradžią.

„Žemę dar dengė migdantis rūkas –
Pievas dar kaustė klampė tamsa...“

Mano vaikiškoje sieloje gimė naujas jausmas – aš pamilau žemę, pamilau išblaškytas sodybas su miegančiais artojais.

Aš pasijutau iš tos žemės pelenų išaugęs, tūkstančiais javų šaknelių iš jos iščių iščiulptas, varpomis jos padangėje išliūliuotas, dainose brandintas ir amžinosios mėlės iš prabočių dulkių saulės pašauktas egzistuoti.

Tie pirmieji vyturiai, gimę ant nuogos Lietuvos žemės, apreiškė man didžiąją paslaptį, kas yra žmogui tėvynė.“

Šie žodžiai iš keliautojo, antropologo, žurnalisto ir rašytojo, esperantininko Antano Poškos miniatiūrų knygelės *Requiem* (1989) nuskambėjo atidarant jo vardo auditoriją Vilniaus

pedagoginiame universitete. Išgirdome ne iš aktoriaus ar kito skaitovo lūpų – perskaitė universiteto rektorius akademikas Algirdas Gaižutis. Jaudinantis Komijos lagerio tremtinio Antano Poškos beržo tošyje išrašytas tekstas apie tai, kaip vieną dieną jį persmėlė tėvynės jausmas. Tai gyvenimo prasmės tebesitęsiančios paieškos net kai žmogus pragare – šalčio pekloje. Kartu ir mėginimas užsimiršti – kūryba padeda užsimiršti, grįžti į praeities laikus. Protestas prieš besielę egzistavimą, kai žmogus tėra tam tikras biologinės rūšies padaras su fiziologiniais poreikiais ir identifikacijos numeriu kaip priklausymo valstybei ženklui. Ribotas beržo tošies dydis nėra kliūtis minčiai veržtis į begalinę erdvę – vaizduotės galia.

„Aukščiausioji žmogaus laimė – kūryba, tai kas išskiria iš zoologiško.“

Dangiškąją palaimą teikia muzikos garsai. Jie džiaugsmo nirvana užtvindo jo vidų. Spalvos ir formos gali pasiekti aukščiausiąją kūrybinę ekstazę – perduoti tuos jausmus, kurie lieka amžini drobeje, granite, popieriuje. Lieka liudyti apie žmogų.

Tik savęs suradimas, tik dvasinė saviraiška yra žmogaus tobulėjimo kelias!

Ne, žmogus nėra lygus žmogui.“

Antano Poškos *Requiem* rašymo vieta ir aplinkybės ne vienam skaitytojui siejasi su Kauno ir Vilniaus universitetų profesoriaus Balio Sruogos *Dievų miško* parašymo vieta.

Nukelta į 4 p.

Prieš atidarant Antano Poškos auditoriją

3, 12 p.

ITEIKTA
SIMONO
DAUKANTO
PREMIJA

5 p.

ANTANAS
POŠKA
GRĮŽO!
UNIVERSITETA

7 p.

TAD KURIOJE
LIETUVOS
VALSTYBĖJE
GYVENAME?

10 p.

NORISI
GRĮŽTI!
LIETUVA,
BET...

10 p.

LIUBOMIRĄ
KULVIEČĄ
PRISIMENANT

Dr. Rimanto Grigonio rankos keičia lazerio spindulio spalvą

Lazeris, generuojantis 10 femtosekundžių trukmės impulsus. Antro tokio Lietuvoje nėra

Atkelta iš 1 p.

požymis Lietuvos moksle. LTC veikia bendros laboratorijos ir su kitomis Lietuvos lazerinių technologijų bendrovėmis – su UAB *Standa* ir mokslinė gamybine firma *Šviesos konversija*. Dalį savo įrangos kompaniai skiria bendriems darbams pagal aukštųjų technologijų plėtros projektus.

Vienas šūviu – du zuikiai

Žurnalistams surengta ekskursija į Vilniaus universiteto Lazerinių tyrimų centrą buvo įdomi keliais aspektais. Pirmiausia buvo galima susipažinti su LTC, jo kūrėjais ir darbuotojais. Ten dar nebuvusiesiems tai buvo ypač įdomi, naudinga edukacinė priemonė. Antra, šios išvykos metu žurnalistams buvo proga susitikti su LR Švietimo ir mokslo ministerijos sekretore Lina Domarkiene ir Lietuvos mokslo tarybos pirmininku prof. Eugenijumi Butkumi. Kitaip tariant, žurnalistai buvo supažindinti ne tik su lazerių kūrėjų darbais ir jų naudojamomis lazerinėmis technologijomis, bet ir su valstybės vykdoma mokslo politika, kai kuriomis tos srities permainomis, taip pat struktūrinėmis, turint mintyje kad ir numatomą naują Lietuvos mokslo tarybos vaidmenį.

Labai gerai sugalvota – vienu šūviu pavyko nušauti du zuikius. Lazerių kūrėjai dėmesio stoka tikriausiai negalėjo skųstis, o kadangi šis renginys surengtas Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva, tai ir į lazerius buvo proga pažvelgti per valstybės mokslo politikos didinamąjį stiklą. Tam yra pagrindo, nes iš 2 mlrd. litų mokslui numatytų Europos Sąjungos struktūrinių fondų 2007–2013 m. paramos dalis atiteks Lietuvos lazerių pramonei kaip vienai perspektyviausių ir mokslui imlių sričių. Jau ir iki šiol lazerių kūrėjai nebuvo apeinami. Iš skirtų ES struktūrinių fondų lėšų per dvejus metus atnaujintos kai kurios VU LTC patalpos, įrengtos laboratorijos, nupirkta naujos modernios įrangos – įvairių lazerių, spinduliuotės registravimo įrangos, optinių stalų ir optinių komponentų laikiklių, optinių ir lazerinių elementų.

Tokioje atnaujintoje auditorijoje ir vyko lazerių kūrėjų susitikimas su žurnalistais. Gal būtų teisingiau sakyti, šio tyrimų centro vadovų susitikimas su viešna-

Lazerinių tyrimų centre

Vilniaus universiteto Lazerinių tyrimų centro vedėjas prof. habil. dr. Valdas Sirutkaitis pasakoja apie lazerių kūrėjų siekius; už jo – prof. Valerijus Smilgevičius ir LTC dirbantis Fizikos fakulteto doktorantas Andrius Melnikaitis

gės dalyviais, nes dėl šio renginio jau nesustoję Lazerinių tyrimų centro veikla.

Įsibėgėjimui – trys atlikti projektai

Lazerinių tyrimų centro vedėjas prof. habil. dr. Valdas Sirutkaitis priminė, kad LTC yra dalyvavęs trijuose ES struktūrinių fondų projektuose, iš kurių du dar tęsiasi. Vienas jų, vadinamoji „minkštoji“ dalis, skirta aukščiausios pakopos lazerinių ir optinių technologijų specialistų rengimui (šiam projekte 3,8 mln. Lt skirta specialistams rengti). Šis projektas, taip pat kiti du, buvo vykdomi kartu su Fizikos institutu. Pastarasis buvo projekto koordinatorius, o LTC – partneris. Kiti du projektai buvo skirti infrastruktūrai gerinti: tai *Nacionalinis lazerių mokslo ir technologijų centras* (3 mln. Lt naujai aparatūrai ir pastatų renovacijai) ir *Technologijos centro plėtra* (6,3 mln. Lt naujai aparatūrai ir pastatų renovacijai).

LTC įkurtas 1982 m. ir priklauso Vilniaus universiteto Kvantinės elektronikos katedrai, kuriai vadovauja akad. Algis Petras Piskarskas. Katedra veikia nuo 1974 metų. LTC buvo suvienyti daugiausia mokslo darbuotojai. Pernai jam sukako 25-eri metai, tad jau galime

kalbėti apie nuveiktus darbus, vadinasi, ir apie istoriją. Kad tai solidus mokslinis padalinys, rodo ir skaičiai: LTC dirba 8 profesoriai, 3 docentai ir 15 mokslo darbuotojų. Pastarųjų darbas labiau susijęs su moksline veikla, o docentai ir profesoriai šiuos savo pedagoginius vardus turi pateisinti darbuodami ir su studentais. Jei teisingai supratau prof. V. Sirutkaitį, tai per katedros veiklos metus Vilniaus universiteto absolventų diplomus čia apsigynė 400 studentų, parašyta ir apsiginta apie 40 mokslinių daktaro disertacijų ir 8 habilituoto daktaro disertacijos.

Kadangi viską šiame pasaulyje suvokiame per palyginimus, būtų logiška paklausti: kokią vietą LTC užima tarp kitų lazerių gamybos ar lazerinių technologijų naudojimo srityje dirbančių bendrovių Lietuvoje? Pasak V. Sirutkaitio, kartu su Kvantinės elektronikos katedra LTC sudaro didžiausią ir stipriausią lazerių mokslo ir technologijų padalinį šalyje. Išties kitoms bendrovėms sunku būtų lygintis su dariniu, kuriame dirba 26 mokslo daktarai ir habilituoti mokslo daktarai. Tuo labiau joms būtų sunku lygintis su šiuo Vilniaus universiteto dariniu pagal patirtį netiesinių optinių reiškinių, mokslinius tyrimo darbus lazerinės spektroskopijos ir lazerinių technologijų kryptyse.

Ranka rankon su verslu

Svarbu pabrėžti, kad čia vykdoma mokslinė veikla glaudžiai siejasi ir su studijomis, nes katedros ir LTC mokslo darbuotojų jėgomis rengiami magistrų lazerių fizikos ir lazerinių technologijų srityje. Beje, vykdamą minėtą ES struktūrinių fondų „minkštąjį“ projektą buvo įvesta nauja specializacija – technologijos mokslų (ne fizinių mokslų) ir būtent lazerinių technologijų. Siekiant plėtoti šią naują kryptį ir buvo sukurta naujos laboratorijos, siejančios mokslą ir verslą.

Taigi dabartiniame LTC yra prasmės kalbėti apie savotišką „šventąją trejybę“: studijas, tyrimus ir tam tikrą aukštųjų technologijų srities gamybą. Tai sietina su LTC dalyvavimu aukštųjų technologijų programose, kai kartu su verslo įmonėmis vykdomi moksliniai projektai siekiant kurti tam tikrus produktų prototipus. Jie toliau tobulinami įmonėse, gaminami konkretūs lazeriniai ar optinių technologijų gaminiai. Vieni iš jų – parametrinis šviesos generatorius *Topas* ir naujas ultratrumpų šviesos impulsų lazeris *Pharos*.

Diodinio kaupinimo femtosekundinė daugiaspalvė lazerinė sistema *Pharos* – visiškai naujas pasiūlymas pasaulinėje lazerių rinkoje atitinkamų produktų segmente. Savo architektūra ir techniniais para-

metrais ši naujos kartos femtosekundinė lazerinė sistema pastebimai išsiskiria iš kitų lazerių rinkoje vyraujančių femtosekundinių sistemų. *Pharos* sistema kompaktiška ir labai patikima, ją valdyti paprasta, tad jos taikymo perspektyvos nekelia didesnių abejonių. Jau ir šiuo metu sėkmingai taikoma moksle, medicinoje, ryšiuose, pramonėje ir kitose srityse.

Pažymėtina, kad šis lazeris sukurta vykdamą Aukštųjų technologijų plėtros programą *Diogenas*, VU Kvantinės elektronikos katedrai bendradarbiaujant su UAB *MGF Šviesos konversija*. Miunchene pasaulinėje parodoje *Lazeriai 2005* šis lazeris sukėlė didelį susidomėjimą, o programos vadovas dr. Romualdas Danielius už *Pharos* lazerio sukūrimą 2005 m. buvo išrinktas Lietuvos šviesuoliu. Jeigu jau prakalbome apie apdovanojimus, priminsime ir dar vieną labai svarų: 2007 m. vienos iš Nacionalinės pažangos premijos (Partnerystės pažangos premijos) laureatais tapo keturi lazerių ir lazerinių technologijų kūrėjai – Vilniaus universiteto atstovai akad. Algis Petras Piskarskas ir dr. Romualdas Danielius, taip pat du šios srities verslo atstovai – dr. Rimantas Kraujalis (*Ekspla*) ir dr. Kęstutis Jasiūnas (*Eksma*).

Kada peliukas prabilis baritonu

Lietuvos lazerių pramonės pardavimai 2006 m. sudarė 69 mln. Lt, o 2007 m. pasiekė apie 75 mln. Lt (tai sudarė 6,63 proc. lazerių mokslinės rinkos dalį pasaulyje), tačiau šalies lazerių ir šviesos technologijų verslo atstovai kalba ir rašo apie tiesiog grandiozinius tikslus. Spaudoje yra šmėstelėjęs ir toks užmojis: iki 2017 m. šiuos pardavimus padidinti iki 500 mln. Lt. Ar tik neblefuoja gerbiami verslininkai?

Aišku, kad ateities viltis jie sieja ne su Lietuvos lazerinėmis technologijomis ar jų paklausa šalyje. Jie žvalgosi į kitus pasaulio regionus, pirmiausia į Pietryčių Aziją, kur jaučiamas pramonės pagyvėjimas, kai čia kalba net apie bumą. Bet kuriuo atveju lazerinių technologijų verslo atstovai kuria visai realius planus, kaip čia būtų galima pasišildyti rankas prie Rytų ugnelės. Ką gali patys pasiūlyti Rytams, tiksliau Pietryčių Azijos kraštams? Kadangi paklausa naujoms lazerinėms technologijoms ten sparčiai didėja, su savo lazeriais norėtų sprautis ir lietuviai. Regis, esama susidomėjimo ir iš galimų pirkėjų.

Tiesa, kyla nemažai klausimų. Ligi šiol Lietuvos lazerių ir lazerinių technologijų kūrėjai labiau buvo žinomi kaip mokslo tikslams kuriamų ir gaminamų lazerių rinkos žaidėjai (80 proc. parametrinių šviesos generatorių ir stiprintuvų gamybos rinkos pasaulyje), o tai ne visai tas pats, kas pramoniniai technologiniai lazeriai. Pagunda skverbtis į pramoninę lazerinių technologijų rinką labai didelė, nes šios srities gaminių paklausa pasaulyje yra bene 15 kartų didesnė už mokslinių lazerių paklausą. Sunkiai palyginami dydžiai.

Lietuvos lazerių pramonė nėra didelė (75 mln. Lt pardavimas per metus), bet ir šios pramonės beveik visi gaminiai ligi šiol keliaudavo tik užsienio užsakovams. Tiesa, dabar į kitas šalis iškeliauja 95 proc. pagamintos produkcijos, o 5 proc. lieka Lietuvoje. Mat šiokių tokių pokyčių įnešę struktūrinių fondų lėšos, iš tų pinigų pradėta pirkti šiek tiek ir Lie-

Kovo 11 d. atnaujintoje Lietuvos mokslų akademijos Konferencijų salėje visuotinio Akademijos susirinkimo ataskaitinėje sesijoje buvo teikiami LMA 2007 m. premijų laureatų diplomai. Istoriko Simono Daukanto premija paskirta Lietuvos istorijos instituto darbuotojai, Varmijos-Mozūrijos universiteto Olštyno profesorei habil. dr. Aldonai Prašmantaitėi ir Lenkijos istorikui, Adomo Mickevičiaus universiteto Poznanėje profesoriui LMA užsienio nariui habil. dr. Janui Jurkiewiczziui.

Abu istorikai yra parašę solidžių darbų, išleidę reikšmingų knygų, o Simono Daukanto premiją jiems pelnė jų bendras darbas parengiant spaudai Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus iki tol rankraščiais buvusius užrašus. Šią 933 puslapių knygą pavadinimu *Namų užrašai* 2003 m. lietuvių, lenkų ir lotynų kalbomis pagreičiu išleido UAB „Baltų lankų“ leidyba. Knygą parengė, straipsnį ir paaiškinimus parašė, lenkišką tekstą išvertė Aldona Prašmantaitė, lenkišką tekstą sutvarkė Janas Jurkiewiczzius, o lotynišką tekstą parengė ir vertė Eugėja Ulčinaitė.

Mokslo Lietuva pakalbino abu Simono Daukanto premijos laureatus, prie kurių prisidėjo ir mūsų iškilius istorikas Lietuvos MA tikrasis narys Vytautas Merkys, pasveikinęs laureatus. Išties malonios aplinkybės lėmė, kad buvo galima tegul ir spontaniškai pakalbinti tris puikius istorikus. Pabrėžtina, kad su prof. Janu Jurkiewiczziumi bendravome lietuvių kalba.

Mokslo Lietuva. Sveikindamas abu Simono Daukanto premijos laureatus pirmiausia norėčiau paklausti mūsų gerbiamojo svečio Jano Jurkiewiczzius: ką Jums reiškia Simonas Daukantas?

tuvoje pagaminamų lazerinių technologijų. Pirma kregždė gal dar ne pavasaris, bet poslinkis malonus.

Prognozuojama, kad iki 2010 m. medžiagų apdirbimui skirtų lazerinių sistemų rinkai peršoks per 10 mlrd. eurų. Kašnis, kurį stengiasi apžioti garsiausi technologinių lazerių gamintojai pasaulyje. Jų privalumai – tai gamybos pajėgumai, finansiniai ištekliai ir daugiametė šios veiklos mokslinė bei technologinė patirtis.

Kokius kozirius šiame žaidime gali išmesti Lietuvos lazerininkai? Ar neprimiegojo pasaulyje vykstančių procesų, kur pirmenybė buvo teikiama technologiniams lazeriams, o Lietuvoje daugiausia dėmesio skirta mokslui skirtų lazerių ir lazerinių technologijų kūrimui? Net jeigu ir tektų sutikti su tokiu vertinimu, visada būtų galima rasti paaiškinimą, kodėl taip įvyko. Užtektų prisiminti mūsų dar tik augusių bendrovių išteklius, galimybes, pagaliau lengva būti protingiems vakarykštę dieną vertinant kitos dienos ryto žvilgsniu.

Taigi kokios Lietuvos lazerininkų galimybės tarti savo žodį tarptautinėje technologinių lazerinių technologijų rinkoje? Tegul tas balsas šiandien dar nenuskambės sodriu baritonu, bet gal bent peliuko cytelėjimu pranešime apie savo buvimą šios rinkos segmente? Pirmiausia turime solidų įdirbį ultrasparčių lazerinių impulsų technologijoje. Vieną jos gaminį jau buvome paminėję – tai femtosekundinis lazeris *Phares*. *Ekspla* lazerines medžiagų mikroapdirbimo stakles sugebėta parduoti Taiwanui, ir tai jau nanotechnologijų lygmens produktas. Yra ir kitų laimėjimų, o svarbiausias – šių eilučių autoriaus akimis – turime labai solidų intelektualinį šios srities potencialą, savo kailyje nerimstančius kūrėjus. Juo-

Vyskupas Motiejus Valančius suartino Lietuvos ir Lenkijos istorikus

Simono Daukanto premija už Motiejaus Valančiaus „Namų užrašus“

Janas Jurkiewiczzius. Simonas Daukantas – didis Lietuvos istorikas. Todėl gauti Simono Daukanto premiją man yra didelė garbė. Esu dėkingas Lietuvos mokslų akademijos prezidentui akad. Zenonui Rokui Rudzikui, taip pat akad. Vytautui Merkiui, kuris inicijavo knygos *Motiejus Valančius. Namų užrašai* leidimą. Taip pat esu dėkingas prof. Aldonai Prašmantaitėi, kuri atliko pagrindinį darbą sudarydama šią knygą ir parengdama spaudai. Ji ne tik iššifravo vyskupo Motiejaus Valančiaus rankraščių, bet ir išvertė jį iš lenkų kalbos į lietuvių kalbą.

ML. Manau, kad prie M. Valančiaus tekstų mes dar grįšime, bet pirmia norisi sužinoti prof. Jano Jurkiewiczzius nuomonę, ką reiškia lenkų istorikams Simonas Daukantas, kiek jis Lenkijoje girdėtas, žinomas?

J. Jurkiewiczzius. Lenkijos lituanistams tai reikšminga figūra, tik gaila, kad tų lituanistų istorikų Lenkijoje nėra daug. Yra du svarbiausi centrai: vienas – Adomo Mickevičiaus universitete Poznanėje, antras – Varšuvos universitete. Krokuvos Jogailaičių universitete taip pat yra gerų lituanistų. Savo darbe pasigendu tokių knygų, kokių yra parašęs prof. Vytautas Merkys apie Simoną Daukantą. Tik gaila, kad jį dar neišversta į lenkų kalbą. Todėl Daukantas Lenkijoje nėra plačiau žinomas. Čia geriau žinomas Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius.

ML. Ar Lenkijoje Valančius žinomas pirmiausia kaip aukštasis Katalikų bažnyčios hierarchas, o gal ir kaip Lietuvos dvasinio atgimimo, kultūros, literatūros ir visuomenės veikėjas?

Istoriko Simono Daukanto premijos laureatą prof. Janą Jurkiewiczzių sveikina istorikas Lietuvos MA tikrasis narys Vytautas Merkys

J. Jurkiewiczzius. Pirmiausia Valančius mums įdomus kaip Lietuvos istorikas, be to, vienas pirmųjų. Valančius parašė ir 1848 m. išleido

dviejų dalių istorinį veikalą *Žemaičių vyskupystė*. Katalikų Bažnyčios istoriją tyrinėjantys Lenkijos mokslininkai juo ligi šiol naudojami – knyga buvo išversta į lenkų kalbą ir išleista Krokuvėje 1898 metais.

ML. Koks tai tekstas – „Namų užrašai“?

Aldona Prašmantaitė. Tai dienoraštinės vyskupo Motiejaus Valančiaus

pastabos, rašytos lenkų kalba, su intarpais lotynų kalba. Didžiąją dalį teksto sudaro Bažnyčios padėčių liečiančių dokumentų nuorašai bei išrašai.

Malonu, kad jų darbas įvertintas ne tik dabar Lietuvoje, bet ir Lenkijoje. 2005 m. A. Prašmantaitė apdovanota žurnalo *Przeгляд Wschodni* premija šaltinių leidybos kategorijoje už leidinio *Motiejus Valančius. Namų užrašai* parengimą. Šis apdovanojimas skiriamas užsienio ir Lenkijos istorikams. Šiais metais apdovanojimas kovo 29 d. Varšuvoje bus įteiktas E. Rimšai.

Nukelta į 12 p.

kas juokais, bet stebuklus daro tik žmonės. Tai štai iš šių savo sritį mylinčių ir ją išmanančių žmonių galima laukti didelių dalykų. Ir mes jų sulauksime. Tuo įtikina labai rimtai, iš esmės dirbamas darbas, kur „šventoji trejybė“ – mokslas, studijos ir verslas – telkdamas pastangas, tegul ne per metus ar dvejus, bet savo užsibrėžtus tikslus pasieks. O tie tikslai labai ambicingi.

LASERLAB

LRC yra LASERLAB-EUROPE susivienijimo, vienijančio 18 didžiausių Europos lazerinių laboratorijų, narys. Viena šio susivienijimo veiklų – tarptautinės prieigos teikimas projektų vykdymui. Yra tarptautinė atrankos komisija, kuriai projektus gali teikti Europos šalių mokslininkai. Komisija projekto vykdytoją paprastai nukreipia į kurią nors susivienijimo laboratoriją (centrą), kuriam jis ir dirba. Per LASERLAB susivienijimą LTC 32 mokslininkai iš įvairių šalių jau yra vykdę 16 projektų. Projektui vykdyti skiriama dvi savaitės. Atvykusiems projekto vykdytojams LTC darbuotojai padeda paruošti eksperimentą, suderinti reikiamą lazerį. Įprasta, kad atvykėliai atsiiveža tiriamų medžiagų pavyzdžius, o kartais atvažiuoja tik su gera idėja, kurią Vilniuje gali įgyvendinti. LTC iš to bendradarbiavimo šiek tiek uždirba, nes Europos Sąjunga moka už suteiktas paslaugas, aparatūros naudojimą. LASERLAB gauna tam tikrą sumą lėšų, kurias paskirsto atskiroms susivienijimo narėms.

Beje, postūmį LTC tapti LASERLAB nariu suteikė su Krašto apsaugos ministerija įsigytas kiek didesnių galimybių lazerinis tyrimų

kompleksas. Kartu su Švietimo ir mokslo ministerija Krašto apsaugos ministerija 2000–2001 m. gavo lėšų vykdyti programai *Mokslinių centrų renovacija*. Švietimo ir mokslo ministerija skyrė lėšų infrastruktūrai sutvarkyti, o įrangą nupirko Krašto apsaugos ministerija. Tuo metu Lietuvoje buvo keturi moksliniai centrai, ir pagreitis, kurį jiems suteikė minėtas tų centrų renovacijos projektas leido ne tik atsistoti ant kojų, bet ir įsitraukti į tarptautinį bendradarbiavimą.

Jau buvome užsiminę apie svarbią LTC veiklą bendrose laborato-

rijose su kitomis Lietuvos lazerinių technologijų bendrovėmis – su UAB *Altechna*, UAB *Standa*, mokslinė gamybine firma *Šviesos konversija*. Dalį savo įrangos kompanionai skiria bendriems darbams pagal aukštųjų technologijų plėtros projektus. Viena iš jų – Lazerinio mikroapdirbimo laboratorija, nuo kurios kelių darbų aprašymo ir pradėjome šį straipsnį. Tiesa, prie žurnalistų dinamito ar kitų sprogmenų lazerio spinduliu fizikai nepjaustė, pavojingų eksperimentų nedemonstravo – turi ir kitų darbų. Tiesiog vaizdžiai nupasakojo savo naudoja-

mų lazerių galimybes. Doktorantas Andrius Melninkaitis net pasvajojo apie tokį lazerinių technologijų taikymą: po žmogaus kraujagysles „vaikštinėja“ mikrorobotukas ir jas valo, naikina ligų sukėlėjus.

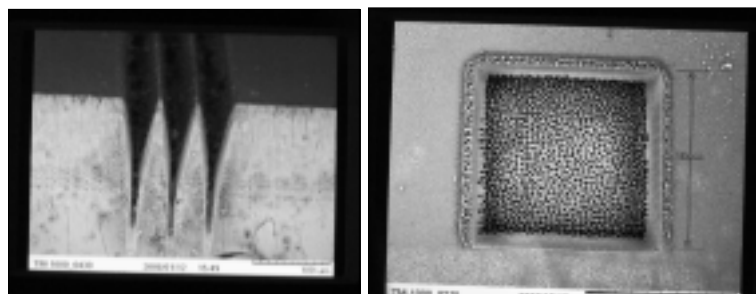
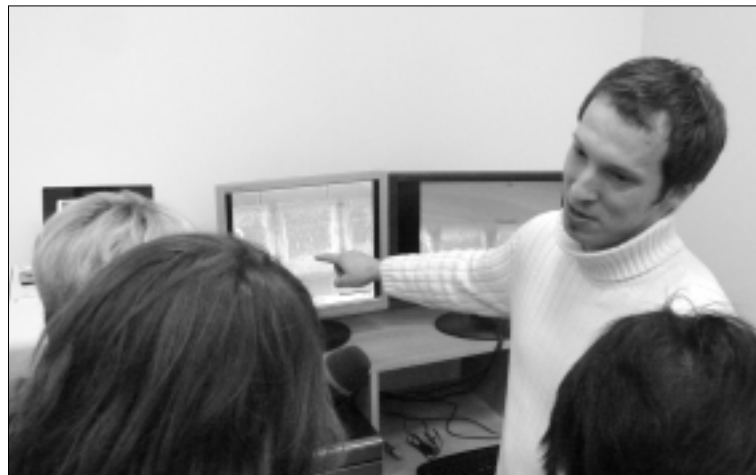
Kur lietuviai pirmauja

Be mikroapdirbimo laboratorijos, LTC dar yra ir kitų su lazerių bendrovėmis įsteigtų laboratorijų. Vienoje iš jų tobulinami parametriniai šviesos generatoriai, sukurti bendrovėje *Šviesos konversija*. Šie generatoriai taikomi medicinos, chemijos, biologijos ir kitų sričių tyrimams.

Atkreipkime dėmesį: bendrovės *Šviesos konversija* ir *Ekspla* parduoda 80 proc. parametrinių šviesos generatorių pasaulyje. Todėl šią Lietuvos bendrovių produkciją V. Sirutkaitis šmaikštaudamas vadina „nacionaline“, ir net lygina su lietuviškais cepelinais, kurie vadinami nacionaliniu lietuvių patiekalu. Garsios JAV lazerinės laboratorijos *Spectra Physics* ir *Coherent* neretai komplektuoja lietuviškus parametrinius šviesos generatorius su savo gaminamais dideliais lazeriniais kompleksais. Jie tokiu būdu gali keisti lazerio bangos ilgį, taip įmanoma dirbti su skirtingiausiais objektais. Kad veiktų tokie keičiamos spalvos lazeriniai kompleksai, reikia didelio impulsų intensyvumo. Femtosekundiniai ir kai kurie pikosekundiniai lazeriai kaip tik ir leidžia generuoti tuos pakankamai trumpus didelio intensyvumo impulsus. Kol kas Lietuvoje gaminami parametriniai šviesos generatoriai gana konkurentiški ir paplitę pasaulyje rinkoje.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Fizikos fakulteto doktorantas Andrius Melninkaitis demonstruoja, kaip net ant plauko galima išgraviruoti žmogaus vardą ir kaip gaminami integriniai lustai

Kad Antano Poškos uždegtoji pažinimo ugnis niekada neužgestų...

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Atkelta iš 1 p.

Štuthofo kacetos ar Komijos lageriai, rudmarškiniai ar penkiakampėmis raudonomis žvaigždėmis žymėtieji sargybiniai – gal nebuvo esminio skirtumo. Bet abu autoriai iš įkalinimo ir tremties vietų paliko visai žmonijai svarbius nužmoginimo sistemų liudijimus ir aukščiausios prabos kūrybos pavyzdžius. Tai kas, kad pasaulio taip ir liko neįvertinta, kaip tie kūriniai nusipelno.

Ši lietuviškos raštijos ant beržo tošies fenomeną – XX a. istorijos paradoksą – mūsų rašto, literatūros ir kultūros istorijos tyrinėtojams reiktų turėti galvoje.

Sąsajos

Jeigu ieškotume tiesioginių sąsajų, tektų įsiklausyti į tuos A. Poškos gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojus, kurie jo *Requiem* randa sąsajų su Rabindranato Tagorės kūryba. Dvasinė giminytė. Veikė ir asmeninė jų pažintis, pagaliau lietuvis yra vertęs Tagorės kūrinių, tad nenuostabu, kad sunkiausiomis gyvenimo aplinkybėmis rėmėsi į tai, kas jį stiprino ir palaikė.

A. Gaižutis A. Pošką mato kaip neatsiejamą nuo kiekvieno laisvos Lietuvos gyvenimo tvinksnio. Esmingas pastebėjimas, nes tik laisvę iškovojo šalis sūnūs galėjo plačiai išskleisti sparnus ir pakilti skrydžiui. Priemonės rinkosi įvairias, beje, kaip ir maršrutą. 1933 m. lakūnai Steponas Darius ir Stasys Girėnas skrido per Atlantą, o ketveriais metais anksčiau – 1929-aisiais – Antanas Poška ir Matas Šalčius motociklais ryžosi aplankyti Indiją. Užmojis panašus, o tikslas ar ne tas pats: sustiprinti jaunos, tik atsikūrusios tautos sūnų ir dukterų pasitikėjimą savo jėgomis, skelbti pasauliui žinią apie Lietuvą, garsinti savo Tėvynę.

Akyse dar sukasi kasdienių darbų karuselė

Atsiveria Antano Poškos auditorijos durys, ir keturios merginos su degančiomis žvakėmis rankose išsiriškioja koridoriuje. Tikriausiai taip atrodė dievų ugnies kurstytojos vaidilutės ar Antikos vestalės, o gal ir dar senesnių laikų mūsų bendrų protėvių arijų ugnies saugotojos. Rektoriui Algirdas Gaižutis ir Antano Poškos duktė Laima Poškaitė-Kisieliene atidengia meniškai

Didžiosios Antano Poškos kelionės

Vilniaus pedagoginio universiteto rektorius akad. Algirdas Gaižutis ir Antano Poškos duktė Laima Poškaitė-Kisieliene atidengia antropologo Antano Poškos bareljefą

sukurta bareljefą su užrašu *Antropologo Antano Poškos auditorija*. Doc. Laima Poškaitė-Kisieliene, VPU Kultūros ir meno instituto šoko edukologijos dėstytoja, daug širdies įdeda tvarkydama tėvelio vardu pavadintą auditoriją. Kiek atokiau, kaip panašiais atvejais dažniausiai ir būna, stovi bareljefo kūrėjas žinomas skulptorius Antanas Žukauskas su žmona Elena. Ir vėliau visų prkalbų metu kukliai rinkosi vietą nušaliau nuo įvykių epicentro. Antanas nelabai mėgsta viešai kalbėti apie savo kūrybą. Šį malonumą palieka profesionaliems vertintojams ir skambesnio žodžio mėgėjams.

Malonu įžengti į atnaujintą žymaus lietuvi vardu pavadintą au-

ditoriją, juolab kad jo didžiausias keliones primena turininga fotografijų paroda, nukelianti į Baltistaną ir Hindukušo kalnagūbrį, į Tibetą ir prie Indijos šventyklų.

Universiteto Kultūros ir meno instituto direktoriui prof. habil. dr. Vaidas Matonis dar, atrodo, netiki, kad jo paties didieji rūpečiai ir darbai jau baigėsi. Jis kalbėjo apie sunkumus, kuriuos teko nuveikti per pastaruosius trejus metus. Prisiminė rektoriaus A. Gaižučio mėgstamus kartoti žodžius: grožis kainuoja daugiausia. Estetas estetą lengviausiai supranta, bet kai ką ir nuo savęs priduria: kelias į grožį grįstas taip pat dideliu darbu. Sunku pamiršti surūgusių rektoriaus veidą, kai jis buvo atvestas

į šią norimą Antano Poškos vardu pavadinti auditoriją. Išties atrodė baisokai: suplyšęs linoleumas, supuvusios palangės, apvarvėjusios lubos. Ir čia norima steigti vardinę Antano Poškos auditoriją? Buvo kreiptasi į Kanados lietuvių fondą, ir jis skyrė tam tikrą kiekį lėšų auditorijai suremontuoti. Pagal Fondo įstatus ir tvarką tie pinigai turėjo būti panaudoti iki konkrečios datos, antraip lėšos nuplauktų. Statybininkų labai nepaskubinsi, teko verstis per galvą.

Klausydamas suvoki, kad visos vertybės – didelės ir mažos – kuriamos kasdieniu rutiniu darbu, todėl menestreliai ir reikalingi, kad ne tik didžiavyrius išaukštintų, bet pastebėtų dažnai pamirštamą kasdienius darbus nudirbančią, savo šapą į bendrą labai velkančią skruzdę. Be jos nebūtų pažangos šiame pasaulyje.

Dabar auditorija prikelta tarsi iš nebūties, nors pačiam V. Matoniui vis dar sunku atitrūkti nuo užsukto rato – akyse tebesisuka kasdienių darbų karuselė. Auditorija atvėrė duris Antano Poškos 105-osioms gi-

kankino. O tikrai vertino tai pažinimo džiaugsmą, kūrybą, kurioje ir reiškiasi žmogaus dvasios galios. Apie tai ir turi byloti ši auditorija.

Uždegti smalsumo ir pažinimo ugnį

Mokslo istorikas ir filosofas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis tvirtino manęs, kad pirmieji Antano Poškos atminimą pasistengs įamžinti geografi. Atsitiko kitaip. Mirus Česlovui Kudabai geografų istorinė savimonė gerokai smuktelėjo, bent taip mano profesorius. Laimei, dar yra kultūros ir meno edukologai, kurie sugebėjo išvystyti ir įvertinti A. Poškos edukacinius nuopelnus savo tautai. Panašiai galėtų pasakyti ir kai kurių kitų tautų atstovai, nes lietuviui teko pasidarbuoti ir daugelio kitų tautų labui. Visų A. Poškos nuopelnų į vieną skrynią surinkti nepavyktų, nors šį darbą būtina daryti ir neatidėliojant neapibrėžtai ateičiai.

Bet pasiklausykime ir kitų J. A. Krikštopaičio pastebėjimų. Prieškario karta, taigi ir šioje A. Poškos auditorijoje susirinkusių daugelio asmenų tėvų ir mokytojų karta, augo ir brendo tais laikais, kai pasaulio geografijos pažinimo buvo galima semtis ir iš A. Poškos straipsnių bei knygų. Prieškario pedagogai rėmėsi tomis žiniomis, perdavė jas jaunajai kartai. Svarbiausia, kad pasakodami apie svetimus kraštus sugebėjo įdiegti meilę pirmiausia savajam kraštui, pradedant nuo gimtinės, su kurios vaizdais ir patirtimi juk kiekvienas ir ateiname į šį pasaulį.

J. A. Krikštopaičio vertinimu, XX a. pirmoje pusėje Lietuvos žymiausi keliautojai buvo Konstantinas Aris ir Antanas Poška. Jo vardo auditorijoje žinių semsis studentai, kurie tikriausiai taip pat užsideds pažinimo ugnimi, tuo pačiu pažinimo geismu ugds ir kitą, jiems patikėtą jaunesniąją kartą. Su šiuo tikėjimu profesorių tvirtino į šios auditorijos atidarymą atėjęs ir su šia viltimi iš jos išeisias.

Nusipelnė žymiausio keliautojo vardo

Geografas doc. dr. Rimantas Krupickas įsitikinęs, kad Antanas Poška buvo žymiausias XX a. Lietuvos keliautojas. Šiam savo teiginiui patvirtinti R. Krupickas pateikė keletą argumentų. Pirmasis – tai labai plati A. Poškos kelionių geografija. Jis apkeliauvo Europos šalis ir didžiulius Azijos žemyno plotus, o svarbiausia – Lietuvai ligi tol visiškai nežinomus. Toli gražu ne kiekvienas net ir labai žymus keliautojas gali pasigirti, kad yra aplankęs šitiek kraštų.

Antrasis, ir, ko gero, ne mažiau svarbus argumentas yra tas, kad Poška apie savo keliones labai daug parašė. Ne Poškos kaltė, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą pasirodė tik dvi jo knygos – *Nuo Baltijos iki Bengalijos* (1–2, 1939) – iš daugybės ir labai gausių jo raštų sąrašo.

Pokario metais A. Poška taip pat negalėjo pasigirti, kad jo knygoms būtų buvusi nutiesta žaliąji gatvė. Kalyns, tremtinys, išmaišęs daugelį Vakarų ir Rytų kraštų, visais atžvilgiais buvo įtartina asmenybė – toks autorius tarybinį skaitytoją galėjo per toli nuvesti, juolab, kad rašė ne apie klasių kovą ir komunizmo idealus. Rašė apie žmogiškąsias vertybes, humaniškus dalykus, bet argi šito reikėjo toje santvarkoje. Cenzūra Poškos knygų, nors ir parengtų spaudai, nepraleido. Net ir silpnėjant ide-

Diskusijos antrosios dalies vedėjas prof. Leonidas Donskis, LR Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas prof. Justinas Karosas ir Lietuvos istorijos instituto direktorius habil. dr. Alvydas Nikžentaitis

Vokietijos Bundestago Europos Sąjungos reikalų komiteto pirmininko pavaduotojas Kurtas Bodevikas (Kurt Bodevig) ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas Kęstutis Girnius

Pradžia Nr. 5

Vasario 16-ąją Lietuvos Valstybės 90-mečiui paminėti Lietuvos Respublikos Seime, Konstitucijos salėje, vyko apskritojo stalo konferencija ir diskusija *1918 metai: išmoktos pamokos ir klaidos. Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos santykiai tarpukario metais ir po Šaltojo karo pabaigos*. Konferenciją organizavo Seimo Užsienio reikalų komitetas, Užsienio reikalų ministerija, Lietuvos istorijos institutas ir asociacija *Lietuvos–Vokietijos forumas*.

Pirmajai diskusijos daliai – *Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos santykiai tarpukario metais* skyrėme publikacijas *Mokslo Lietuva* Nr. 5 ir 6. Šiame ir būsimajame laikraščio numeriuose perteiksime svarbiausias mintis, išsakytas antroje diskusijos dalyje, skirtoje šių valstybių santykiams po Šaltojo karo. Pranešėjai – Vokietijos Federacinės Respublikos Bundestago Europos Sąjungos reikalų komiteto pirmininko pavaduotojas Kurtas Bodevigas (Kurt Bodevig), kuris taip pat yra ir Baltijos jūros forumo (*Baltic Sea Forum*) valdybos pirmininkas, LR Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas prof. Justinas Karosas, Lenkijos dienraščio *Gazeta Wyborcza* vyriausiasis redaktorius Adamas Michnikas (Adam Michnik), Vokietijos instituto Varšuvoje direktorius prof. Klausas Cymeris (Klaus Ziemer) bei Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas, savaitraščio *Veidas* politikos apžvalgininkas dr. Kęstutis Girnius. Diskusija vedė Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, Politikos mokslų ir diplomacijos instituto direktorius dr. Leonidas Donskis.

Ši diskusija – pirmoji tęstinės konferencijos *1918-ieji – įvykę ir neįvykę valstybingumai: Baltijos valstybės, Lenkija, Ukraina, Baltarusija dalis*. Antroji konferencija įvyks 2008 m. lapkričio 4–5 d. Berlyne.

Didžiausia išmokta pamoka

Būtent VFR Bundestago Europos Sąjungos reikalų komiteto pirmininko pavaduotojui Kurtui Bodevigiui ir teko pirmasis klausimas, kurį diskusijos vedėjas Leonidas Donskis suformulavo labai trumpai: kokios yra svarbiausios išmoktos pamokos po Šaltojo karo, kai Europai naujos realybės sąlygomis atėjo laikas apmąstyti savo patirtį?

Išties didelis džiaugsmas, kad Vokietija ir Lietuva mokosi, kartais ir iš labai skausmingų savo istorijos pamokų, kartu kalba apie tas išmoktas pamokas, diskutuoja būdamos Europos Sąjungos narėmis, – pastebėjo K. Bodevi-

Vaizduotės tauta: bandymai suprasti istoriją ir save (3)

Diskusijos Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje momentas

gas. Tuo būdu mūsų šalis prisideda, kad Europa būtų saugesnė, taikesnė, kad žmonės taikiai bendrautų. Tai ir yra didžiausia išmokta pamoka. Todėl ir įvyko Europos plėtra, o mes tapome ES nariais.

K. Bodevigas politikos akimis pažvelgė į parlamentų ir parlamentarų pastangas po Antrojo pasaulinio karo ieškant ryšių tarp mūsų valstybių. Tai nebuvo Vokietijos ir Lietuvos tiesioginiai ryšiai, nes tarp jų stovėjo Maskva. Nepaisant to, civilinėje piliečių visuomenėje buvo stengiamasi išlaikyti tą balsą ir jį paskleisti, nors diktatūros sąlygomis tai buvo labai sunku padaryti. Kultūriniai mainai sovietiniais laikais tarp Lietuvos ir Vokietijos (tuo metu labiau su rytine jos dalimi – VDR) taip pat vyko, bet reikėjo įveikti įvairias kliūtis.

Jau nusileidus Šaltojo karo uždangai, Vokietijai, Lietuvai ir Lenki-

jai buvo labai svarbu atkurti bendradarbiavimą saugumo klausimais įgyvendinant stojimo į NATO pastangas – visa tai buvo svarbūs ir pilietinės visuomenės kūrimo žingsniai.

K. Bodevigas prisiminė, kad Lietuvos stojimas į ES sukėlė nemažai diskusijų, mat per Lietuvą Rusija susisiekiama su Kaliningrado sritimi. Lietuvos noras įsiliesti į Šengeno erdvę taip pat nebuvo lengvai įgyvendintas. Tačiau visi šie procesai baigėsi sėkmingai. Taigi yra gražaus bendradarbiavimo labai sveikintinų poslinkių. Bendradarbiavama tiek tarptautiniu, tiek dvišaliu lygiu, taip pat ir kaip NATO narių. Kartu prisidedama, kad Europa būtų atvira.

Kadangi K. Bodevigas taip pat yra ir Baltijos jūros forumo (*Baltic Sea Forum*) valdybos pirmininkas bei kitų forumų narys, o tie forumai remia Baltijos šalis, jose vykstančius procesus, tad šia kryptimi taip pat

aktyviai bendradarbiaujama, vykdomi ne vien didieji, bet ir mažesni projektai. 1997 m. vyko svarbus tarparlamentinio darbo seminaras, kuriame ir prasidėjo šios Parlamentinio bendradarbiavimo užuomazgos. Daug iniciatyvų kyla ir vykdančio politinio švietimo projektus. Iš mažesnių projektų, skirtų jaunimui, K. Bodevigas paminėjo stipendijas, kurias Vokietija skiria Lietuvos studentams, kad jie galėtų studijuoti Vokietijoje. Būtent susitikimai tarp žmonių ir esąs svarbiausias dalykas mąstant apie ateitį.

Kaip labai svarbų faktą K. Bodevigas pažymėjo Vokietijos ir Lietuvos užsienio reikalų ministrų Franko Walterio Steinmeierio ir Petro Vaitiekūno susitikimą Tomui Manui skirtame festivalyje Nidoje 2007 m. liepos mėn. Tai buvo ne tik kultūrinis įvykis, bet ir labai svarbi abiejų šalių bendradarbiavimo išraiška.

2009 m. Lietuva minės savo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose Tūkstantmetį, tais metais Vilnius taps Europos kultūros sostine. K. Bodevigas prisiminė, kad dr. Joachimas Tauberis taip pat yra Vilniaus kaip Europos kultūros sostinės renginio globos tarybos narys, o visa tai sieja Lietuvą ir Vokietiją. Svarbu ne tik pragmatiškas bendradarbiavimas, bet ir siekis plačiai atsiverti žmonėms, o tai buvo labai problemiška mūsų santykiuose per pastaruosius 50–60 metų. Kas buvo visiškai neįmanoma, dabar yra savaime suprantamas ir natūralus dalykas šiandieninėje Europoje.

Berlyno sienos griuvimas, abiejų Vokietijos dalių susijungimas ir simbolizavo „geležinės uždangos“ griuvimą. 1991 m. rugpjūtį pučo mėginimas Maskvoje pasaulio valstybes paskatino neatidėlioti Lietuvos nepriklausomos valstybės tarp-

Pabaiga. Pradžia Nr. 1

Mažosios Lietuvos knygos ir kultūros istorijos tyrinėtojas prof. Domas Kaunas toliau padeda mums gilintis į visuomenės ir kultūros veikėjo, poeto ir poliglotto Jurgio Zauerveino (Georg Sauerwein, 1831–1904) veiklą bei kūrybą. Šįkart išsamiau apsisistosime ties jo poema *Nemunyčiai*, prisiminsime kaip šis kūrinys skynėsi kelią į knygą *Kaip ažuols drūts prie Nemunėlio* bei kitus dalykus.

Paukštis be lizdo

Vis dėlto Jurgis Zauerveinas taip ir liko nevedęs, faktiškai be nuolatinės gyvenamosios vietos, gyveno tik iš Britų Biblijos draugijos jam siunčiamų honorarų?

Jaunystės laikais nuolatinę tarnybą turėjo tik Getingeno universiteto bibliotekoje, tačiau ji truko neilgai. Jam rūpėjo ne darbas, bet knygų skaitymas. Neturėjo namų, tvirtos stogo virš galvos. Jis buvo nuolatinėje kelionėje, apsistodavo kur nors užėigū ir viešbučių kambarėliuose, jį supratusių bičiulių namuose. Taip ir liko nevedęs. Pagaliau, sakykite, kas drįstų už tokio žmogaus tekėti?

Bet juk moterų nesišalino, priešingai, mėgo su jomis bendrauti. Kaip čia atsitiko, kad taip ir neapsistojo prie vienos išrinktosios?

Galbūt jis pats suprato, kad tai būtų jo pasirinkto gyvenimo kaip egzistavimo būdo pabaiga.

Paukštis vienišius?

Tai jau taip. Paukštis be lizdo, tupintis ant vienos ar kitos šakos, bet nuolat viską stebintis ir čiulbant. Kviečiantis, telkiantis, perspėjantis, filosofuojantis.

Ar Tilžėje jis jautėsi kaip namuose?

Hm, sunku pasakyti. O kas yra namai? Pastatas ant pamatų, šeima, darbas, duona kasdieninė? Zauerveinui toks matmuo netinka. Jis buvo pats sau, norėjo būti vienas ir be įsipareigojimų. Tai gerai pažįstama savito kūrėjo būseną. Tikras kūrėjas namų kaip materialaus turto neturi. Stogas virš galvos reikalingas, bet jo tikrieji namai – pasaulis. Jam vienatvės būseną buvo būtina sąlyga. Tai skamba žiaurokai, bet iš tikro tai privaloma būties sąlyga. Laki mintis, išvalga, poetinis žodis privalo bręsti tyloje ir laukti savo valandos.

Išgaunamas kaip savotiškas distiliatas?

Galima ir taip pasakyti. Mintis turi būti nuolat aktyvuojama, grynuma, įvelkama į aiškų kalbos rūbą, kai viskas išsemta – leidžiama laisvėn. Tas minčių gimdymas neturi būti saistomas kasdienybės realijų. Zauerveinas yra iš tų asmenybių, kurios negalėjo būti priklausomos nuo žemiškųjų reikalų.

Zauerveiną studijavo per Basanavičių

Europoje tai gana būdingas laisvo menininko, kūrybinės asmenybės tipas. Pakaktų prisiminti XIX a. antrosios pusės ir XX a. pradžios impresionistus ar postimpresionistus. Atsidėję kūrybiniais ieškojimams (reikėjo triuškinėti akademizmą dailėje) ir nesami bohemiško gyvenimo bangos daugelis jų taip pat ma-

žai ką bendro turėjo su įprasta daugumai žmonių buitimi, kasdienio gyvenimo rutina. Tik Zauerveinui nepriegsime bohemos žmogaus etiketės, bet šiaip jis visas – išgrynintas kūrėjas, laisvas menininkas, kurį su gyvenimo realijomis siejo tik begalinis domėjimasis pasaulio kalbomis ir mažų tautų gyvenimu. Vadinasi, XIX a. bent jau paskutinis ketvirtis pagimdo naujo tipo kūrybinę asmenybę – laisvą menininką, klajūną be vietos, ne gyvenantį, bet būnantį.

Tokio tipo asmenybės erdvės nebuvo XVIII a., juolab XVII a., kai kūrėjas – muzikas, poetas, dailininkas – prilygo rūmų ar dvaro inventoriui. Žinoma, galiu prisiminti talentingų, aukštų polėkių, išskirtinai gilių galių kūrybos atstovų ir ankstesniais laikais, bet vis dėlto tai buvo kitokios asmenybės. Buržuazijos suklestėjimo epocha kūrėjams jau kėlė visai kitas užduotis ir suteikė kitokias sąlygas jas realizuoti, o

mui Kaunui teko įrodinėti „Nemunyčių“ literatūrinę, estetinę ir pažintinę vertę mūsų garbiesiems literatūrologams? Kaip visa tai reikėtų suprasti? Kažkuris literatūros žinovų yra palyginęs Zauerveino poemą „Nemunyčiai“ su Kristijono Donelaičio „Metais“, ligi šiol nepralenkta lietuvių literatūros aukštuma. Tad gal visas XX amžius praėjo pro Zauerveino kūrinių tiesiog nesuvokęs jo vertės?

Mano misija šiuo atveju buvo labai žemiška. Aš ilgokai eksploatavau Jono Basanavičiaus parašytą Zauerveino biografiją, t. y. pirmąjį dvitomio tomą. Pasidariau mašinarinio teksto kopiją, nes rankraštis buvo ne taip patogus skaityti. Kopiją išsiūšau į storus viršelius, pasidariau vardų rodyklę. Žodžiu, studijavau Zauerveiną per Basanavičių ir priartėjau prie tokių dalykų, kurie ne itin plačiai buvo žinomi. Tada ėmiausi *Nemunyčių*. Jų kopiją dariau iš Basanavičiaus parengtų

tinį variantą: braukymas ant braukymo, prieraišai paraštėse, tarp eilučių, rodyklių vingiai. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad tų keverzonių niekada neįveiksi, tačiau ko bijo akys, padaro rankos. Svarbu suvokti autorius naudotą rašto sistemą: neprasti taisyčių logiką ir tvarką, korektūros organizavimą. Mat Britų Biblijos draugijos reikalavimai Zauerveiną išmokė rašymo disciplinos, įpratino naudoti įprastinius knygų ir laikraščių redaktorių korektūros ženklus.

Literatūrinius kūrinius kiekvienas perskaitome savaip. Man sunku pasakyti, ką mąstė Pakalniškis arba kuris nors kitas tyrinėtojas, skaitydamas *Nemunyčius*. Juk sovietmečiu buvo mąstoma sau, o rašoma kitiems. J. Basanavičius ne šiaip buvo perskaitęs, bet ir savo ranka perrašęs visą poemą. Tačiau jis nesiėmė, o gal ir nenorėjo leisti į poemos vertinimus. Aš *Nemu-*

žai 1863 m. sukilimo prieš Rusiją dalyvių. Visiškai pamiršti dalykai, o daugeliui niekada ir nebuvo žinomi. Panevėžietis istorikas dr. Kęstutis Gudas vienoje knygoje (tai jo disertacija) šiuos klausimus nagrinėjo, tad problemą paviešino, tačiau Zauerveinas apie tai kalba įtaigiau – meniniu žodžiu ir kaip liudininkas.

„Nemunyčiai“ – tai etninis veikalas?

Tai tautos likimą ir tragediją perteikiantis kūrinys. Jį vadinčiau eiliuota drama. Kalbos sklandumas ir riktai nėra esminis dalykas. Svarbu tai, apie ką ir kaip kalbama. Pagaliau, nuo ne visai sklandžios kalbos galima ir atsiriboti. Skaitant Basanavičiaus perrašytus *Nemunyčius* reikia daug mažiau pastangų, negu narplioti originalą. Beje, Basanavičius gerokai patobulino Zauerveino tekstą: modernino kalbą, pakeitė vieną ar ki-

Tilžė. Graviūra iš Jurgio Mikšo redaguotos „Aušros“ 1886 m. Nr. 4

Jurgis Zauerveinas: „Nemunyčiais“ norėjęs išgarsinti Mažąją Lietuvą (6)

tokios jautrios dvasinės struktūros asmenybė kaip Zauerveinas savo laiko „užsakymus“ labai gerai jautė. Zauerveinas rinkosi ir darė tai, kam jautė trauką ir pareigą atlikti.

Manifestas mažai tautai

Vienos asmenybės išgirsta laiko balsus, o kitos – ne visada. Ar ne taip atsitiko ir su paties Zauerveino kūrinių vertinimais? Mintyje turiu jo epinę poemą „Nemunyčiai“. Antai poemos žanrą tyrinėjęs Ričardas Pakalniškis „Nemunyčių“ nelaiškė bent kiek reikšmingesniu kūriniu. Pripažino tik jo istorinę vertę. O štai Vytautas Kubilius toje poemoje išvelgė ir literatūrinės vertybes. Atsitiko taip, kad knygotyrininkui ir kultūros istorikui Do-

Zauerveino raštų antrojo tomo, tai yra iš nuorašo. Basanavičių skaityti buvo vienas malonumas, kitaip negu Zauerveiną. Jis naudojo tik Mažajai Lietuvai būdingą, todėl akiai nemalonią rašto grafiką. Tačiau kartą atėjo laikas į rankas imti ir teksto originalą.

Šaltiniai liudijo, kad *Nemunyčiai* rašėsi ne iš karto. Su Tilžės lietuvininkais – Jurgiu Lapinu, Kristupu Voska, Marta Raišukyte, Vydūnu, Smalakių šeima – Zauerveinas vykdavo į gamtą, iškylose skaitydavo poemos tekstus. Galimas daiktas, kad dėl tų skaitymų ir aptarinėjimų Zauerveinas daug ką poemoje taisydavo. Rankraštis autorių lydėjo ir visose jo kelionėse. Reikėtų pamatyti Lietuvių literatūros ir tautosakos institute saugomą juodraš-

nyčius skaičiau XX a. pabaigoje, kitokiais laikais ir kitokiais sumetimais: daugiausia gilinausi į turinį kaip į Mažosios Lietuvos istorijos šaltinį. Jame radau itin svarbių dalykų, susietų su etnografija, tautosaka, kalba, tautinės bendruomenės morale, mentalitetu, tautų santykiais ir žmonių dramomis. Didžlietuviai bėga nuo carizmo, atsидuria ir įsikuria Mažojoje Lietuvoje, o ten vieną dieną paskelbiamas drakoniškas Bismarko įstatymas: išvyti visus kitataučius iš Prūsijos. Tiesa, jis taikytas ne vien lietuviams, bet visoms ten gyvenusioms tautoms. Buvo skiriamos šeimos: jeigu žmona vietinė, ji galėjo likti, o vyrą veždavo prie valstybės sienos ir išvydavo iš šalies. Baisus dalykas, nes Prūsijoje gyveno nema-

tą žodį, kai ką praleido, sudėjo skyrybos ženklus.

Argi ne taip prie teksto dirba geras redaktorius?

Aš atkūriau originalų Zauerveino tekstą, todėl kiekvieną teksto žodelį skaičiau pro padidinamąjį stiklą. Basanavičius advokato Zauerveinui, jis norėjo, kad skaitytojai lengviau priimtų didįjį lietuvininkų draugą.

Domo Kauno Zauerveinas autentiškesnis už Jono Basanavičiaus Zauerveiną? Bent jau kalbant apie „Nemunyčius“.

Gal vieną kitą nuodėmę ir padariau, bet daugiau dėl leidyklos keltų kalbos reikalavimų. Skaitykloje ilgai taukšėjau mašinėle trukdydamas kitiems skaitytojams, bet darbą padariau. Beje, rašymas žodis po žodžio, stabtelėjimai ir pagalvojimai leidžia įsijausti į tekstą, giliau pajusti kūrinio grožį ir išskirtinumą. Kas kita šiuos pojūčius paversti rašytine kalba. Nesu literatūros tyrėjas, negaliu pasigirti turįs literatūros kūrinio interpretatoriaus gebėjimų, tad ir mano vertinimas skiriasi nuo literatūros kūrinius nagrinėjančių tyrinėtojų matymų.

Kaip „Nemunyčiams“ buvo skinamas kelias

Vis dėlto literatūros tyrinėtojai turi savo vertinimo kriterijus. Ko gero, jiems svarbu ne vien idėjos ir manifestai, bet ir estetiškai kūrinių vertė, poetinio žodžio gaiva.

Visiškai sutinku. Prisimenu Mažosios Lietuvos poezijos antologijos *Kaip žuols drūts prie Nemunėlio*, kuriai parengiau *Nemunyčius* ir kitų Zauerveino eilėraščių, rankraščio svarstymą 1986 m. *Vagos* leidykloje. Knyga turėjo pasirodyti *Versmės* serijoje. Posėdyje dalyvavo serijos komisijos pirmininkas Justinas Marcinkevičius, nariai Algimantas Baltakis, Kostas Doveika, Vytautas Kubilius, Henrikas Zabulis, Valentinas Sventickas. Manęs paprašė paaiškinti, kodėl ir kokius poetus atrinkau, kodėl siūlau antologiją pradėti nuo Milkaus. Svarstymas buvo gana įdomus. Po kurio laiko gavau tos diskusijos *Vagos* leidykloje švarraštį – sekretorė kruopščiai stenografavo visas kalbas. Anot jos man pasakytų žodžių, tai buvo pirmas toks gyvas ir dalykiškas svarstymas.

Buvo ir tame posėdyje mėginimų koreguoti vertinimus, ieškoti ideologizavimo galimybių, bet visi ir be to gerai suprato *Nemunyčių* svorį. Pirmas lakoniškai ir taikliausiai *Nemunyčius* įvertino Baltakis, pasakęs: „Koks kūrinys! Šekspyras.“ Prsipažino perkaitęs poemą tarsi per kitus akinius. Labai gražių žodžių pasakė H. Zabulis, tuo metu buvęs švietimo ministru.

Dabar jau pats tos diskusijos protokolas įgyja naują vertę, kaip tam tikras to meto literatūrinio gyvenimo realijų dokumentas.

Toje diskusijoje buvo išsakyta taiklių ir kas man svarbiausia, antologijai ir jos autoriams palankių minčių. Gal netgi būtų visai neblogai tą protokolą surasti ir publikuoti. Kubilius kalbėjo daugiau kaip literatūrologas, bet paragino taisyti Kristupo Lekšo biogramą: „Jis pirmas Klaipėdos krašto seimelyje iškovojo teisę kalbėti lietuvių kalba.“ Bemat sureagavau į šią pastabą ir papildžiau gyvenimų aprašymus. Į tą knygą pavyko įdėti daug daugiau eilėraščių, negu paprastai šios serijos leidiniuose buvo skelbiama.

Kubilius kalbėdamas dėl knygos koncepcijos neprieštaravo, kad Zauerveino *Nemunyčiai* būtų spausdinami, bet užsiminė, kad būtų ge-

Pirmasis žinomas Jurgio Zauerveino atvaizdas – silueta. Su užrašu: „Tetai Louise'i draugiškai atminčiai nuo G. Sauerwein'o“, 1851 m.

rai kitur skelbti, nes poemos „per didelį svorį“, girdi, iškreipia visą knygą. Aš laikiausi savo, o Zabulis palaikė: „Gerai, rengėjas turi savo nuomonę.“ Taip ta Mažosios Lietuvos lietuvių poezijos antologija *Kaip žuols drūts prie Nemunėlio* ir išėjo. Joje pirmą kartą sovietmečiu Zauerveinas prabilo visu balsu ir į gyvenimą išėjo jo *Nemunyčiai*.

Vėliau man kai kurie skaitytojai sakė, kad knygą labai praturtino originalios iliustracijos. Išties jų buvo išspausdintas gana didelis pluoštas. Knygoje įdėjau Mažosios Lietuvos tautinio sąjūdžio dalyvių portretų, autografų, knygų antraštinių lapų. Džiaugiuosi, kad pavyko priminti poetus Frydrichą Bajoraitį-Paukštelį ir Mikelį Hofmaną-Ateivį.

Kaip sudarytojas Vilniaus centreiniame knygyne turėjau teisę gauti tam tikrą skaičių knygos eg-

zempliorių. Bet vos nelikau tuščiomis rankomis, nes leidinys kaip mat dingo nuo prekystalio. Pajutusias, kad už knygą neša saldai nių ar ko kitko, knygyno pardavėjis gana drąsiai man pasiūlė tenkintis kukliu likučiu. Žinoma, nusileidau. Dabar tai įdomu prisiminti. Knygos buvo palyginti pigios, bet jų trūko.

Gimęs ne gyventi, bet būti

Kas pirmas pastebėjo, kad Zauerveino „Nemunyčiai“ – tai tarytum Donelaičio „Metai“, tik perkelti į XIX a. pabaigą?

Ne aš pastebėjau. Tai pirmtakų, literatūros tyrėjų įžvalga. Zauerveinas nekartojo Donelaičio, bet draminiis užtaisais tas pats: mažo žmogaus likimas, jo priklausomybė nuo

išorinių galių, sodrios būties realijos, kuriamos charakterių ir gamtos paveikslais.

Gal Zauerveino sąmoningai norėta pratęsti Donelaičio kūrinį per bismarkinės Prūsijos lietuvininkų gyvenimą?

Nemanau. Tai kas, kad Zauerveinas *Nemunyčius* rašė hegzametu, kaip Donelaitis *Metus*. Hegzametu rašė ne vien Donelaitis ir Zauerveinas – daug kas Europoje taip rašė. Zauerveinas buvo Europos literatūros žinovas, lankydavosi Europos šalių bibliotekose, klausėsi žymiausių profesorių paskaitų, tad ir hegzametrą buvo įvaldęs dar prieš imdamasis *Nemunyčių*. Naudavo tokį poetinį instrumentą, kokio jam tuo metu reikėjo. Kad jis žinojo *Metų* autorių, abejonių nekyla. Donelaitis net minimas poemoje.

Zauerveinas turėjo kitą viziją: ėjo daug toliau ir ten, kur vedė sudėtingas gyvenamasis laikotarpis – Vokietijos politinis ir tautinis gyvenimas, judėjimai, emigracija. Jį kreipė kitokie potyriai. Zauerveinas siekė ne vien meninių tikslų. Jis siekė išreikšti savo dvasinį pasaulį, savo filosofiją, pasaulėžiūrą, nepritarimą viskam, kas prieštaravo jo įsitikinimams. Dėl didesnio poveikio poemą norėjo išleisti pirmiausia vokiečių kalba, tad ją rašė ir vokiškai.

Savotiškas mažų tautų gynėjo manifestas?

Manifestas, ikūnytas meninėmis priemonėmis. Dažnai toks kūrinys pasiekdavo daug daugiau sielų, negu šiaip proklamacija ar koks politinis manifestas.

Vis dėlto Zauerveinui gyvam esant poema taip ir nebuvo išspausdinta, tad ir nepadarė poveikio pasauliui?

Nepadarė. Bet tai jau ne vien nuo jo priklausė. Gal stigo lėšų, gal privengė cenzūros, politinių priešininkų puolimo, gal kiti užmojai pasirodė svarbesni. Taip, kūrinys pavėlavo, tačiau jo turinio vertė ne ką sumažėjo. Mes iš tos poemos suvokiame, kokio pasaulio jis troško, kokios buvo jo vizijos ir dėl ko nerimo širdis.

Kas žinoma apie „Nemunyčių“ sumanymą, kiek laiko buvo rašoma, juk ne vienu ypu?

Vienu ypu tokio didelio kūrinio neparašysi, nes reikia nusiteikimo, susikaupimo, darbo sąlygų. Kiek žinau, Zauerveinas tekstą parašė per vienus metus, bet jį taisė ir vėliau. Neparašė, o gal ir pasimetė pabaigos tekstas. Viena poeto silpnųjų:

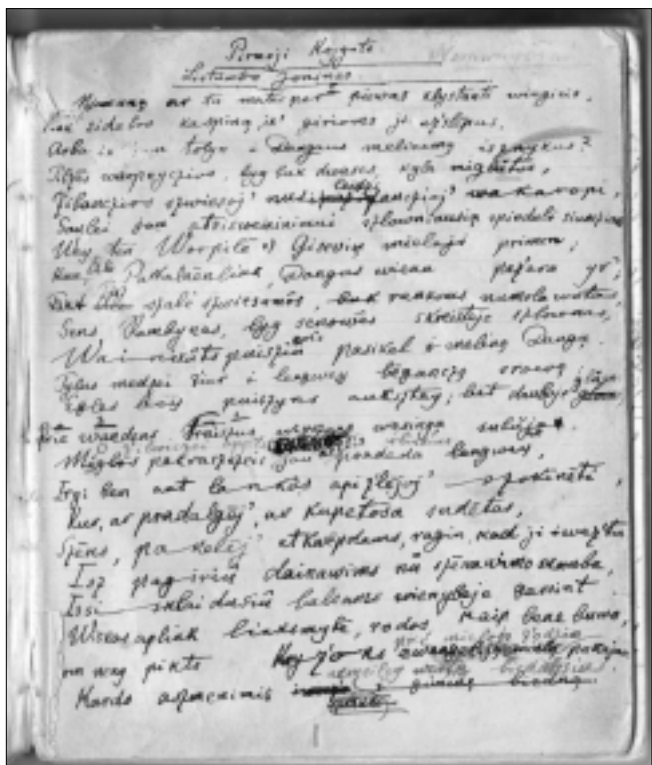
jeigu nesiseka ar kas išmuša iš vėžių – neužbaigti darbo. Trukdė net nuotaikų kaita, emocijų antplūdis. Dėl šios priežasties Klaipėdoje neišėjo ir pirmasis Zauerveino poezių rinkinys.

Ir pabaigai. Daugelyje straipsnių ir net knygų rašoma, kad Zauerveinas buvo sorbų kilmės vokiečių poliglotas, mažųjų tautų tyrinėtojas ir gynėjas. Kaip čia iš tikro yra su jo kilmė?

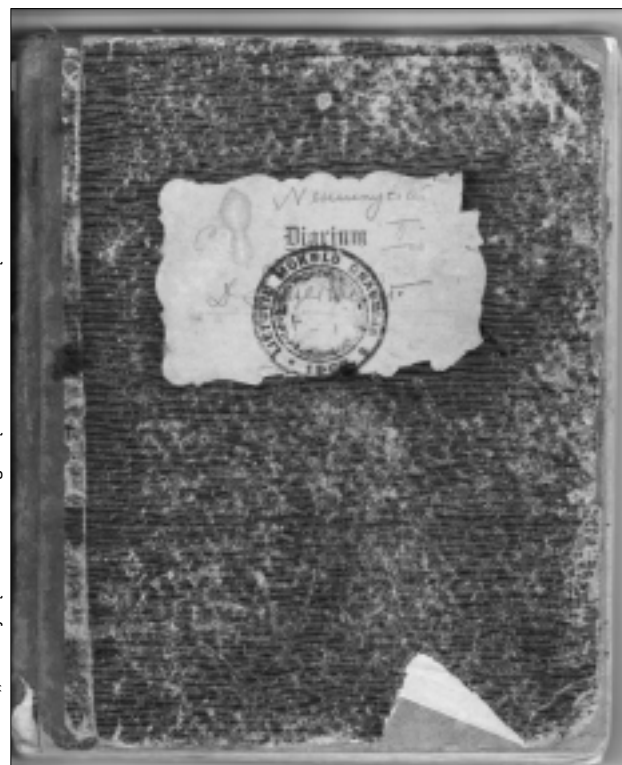
Taip rašo tik lietuviai, bet ir tie ne visi. Tačiau klaida gana pamokanti. Kartą išsiaiškinau jos kilmę. Teiginį „Kilęs iš suvokietėjusių sorbų šeimos“ į gyvenimą paleido Zauerveino biografiją Mažajai lietuviškai tarybinei enciklopedijai parašęs autorius (man gerai pažįstamas). Jis nekritiškai panaudojo vieno sorbų populiarintojo rašinius. Enciklopedija yra fundamentalus veikalas. Kartą įveltos klaidos nė su kirviu neiškirsi, nors jos kitose enciklopedijose ir nebekartotum. Zauerveino suvokietėjusiu sorbu nelaiko nei patys sorbai, nei vokiečiai. Jo giminės genealogija net per kelis šimtmečius išsamiai aprašyta Vistdalo monografijoje *Jurgis Zauerveinas – europietis ir kraštiečių* (Georg Sauerwein – *europian and local*. Bergen, 2000) bei faktine medžiaga turtingoje Hanso Masalskio knygoje *Kalbų genijus* (*Das Sprachgenie*. Oldenburg, 2003). Abu šiuos solidžius veikalus turiu. Juose teigiama, kad Zauerveinų šaka atsekama iki XVII a., iš kilmingos šeimos kilusios motinos, Franziskos Eleonoros Meyer, net iki XIV a. pradžios. Pirmas žinomas Zauerveinas buvo malūnininkas iš Pareinės, antras – mokytojas, kiti – dinastiniai evangelikų liuteronų kunigai. Taigi, biografijos netikslumo būtų laikas atsakyti. Taip pat nepritariu Zauerveino pavardės lietuvinimui. Jei būtų buvusi mano valia, šiame interviu rašyčiau tik *Georgas Lietuvas*. Juolab, kad *Mokslo Lietuva* yra mokslininkų laikraštis.

Šia mintimi ir baigsime pasakojimą apie Žemės klajūną, tačiau ne be tikslų, o tikrą mažųjų tautų gynėją, unikalią XIX a. pabaigos – XX a. pradžios asmenybę Jurgį Zauerveiną, kuris buvo gimęs ne gyventi, bet būti, ir be kurio visuomeninės veiklos bei kūrybos lietuvininkų vaizdas mūsų sąmonėje šiandien būtų gerokai blankesnis. Ačiū už pokalbį.

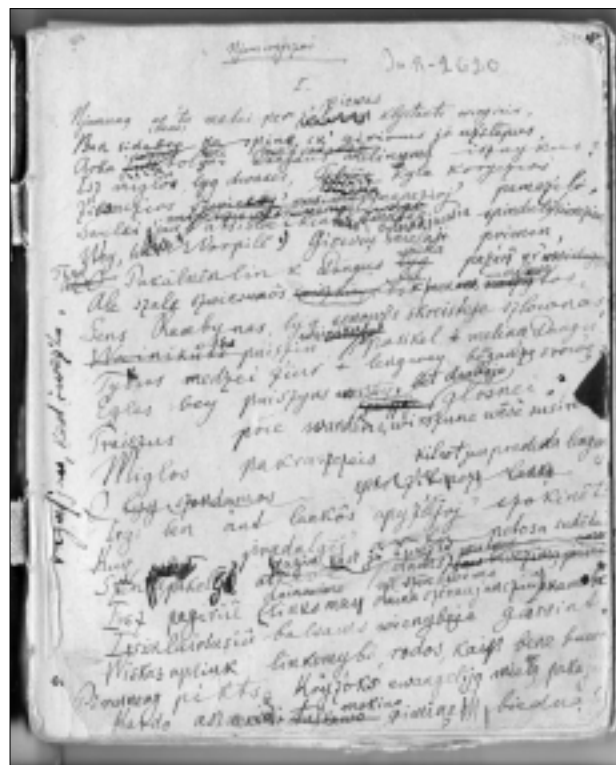
Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

„Nemunyčių“ pirmosios dalies „Lietuvos Joninės“ švarraščio pirmasis puslapis

„Nemunyčių“ švarraščio sąsiuvinio viršelis

„Nemunyčių“ juodraščio pradžios pirmasis puslapis

Norisi grįžti į Lietuvą, bet...

Socialinių mokslų ir verslo vadybos doktorantė Zita Ambrutyte iš Švedijos grįžusi namo trumpalaikiam moksliniam vizitui savo patirtimi dalijosi Vadybos ir ekonomikos universitete ISM.

Doktorantė skaitė paskaitas ir vedė seminarus apie vadybos ir finansų apskaitą bei kontrolės tiriamojo darbo planavimą, dalijosi patirtimi apie doktorantūros studijas ir dėstymo patirtį užsienio universitete, skaitė vadovų studijų ir mokymų paskaitą *Kaštų apskaitos sistema „Activity Based Costing“* ir kt.

Moteris iš Lietuvos išvyko 1999 m. mokslų tęsti Jungtinėje Karalystėje. Dabar ji mokslų daktaro vardo siekia Švedijoje.

„Iš Lietuvos išvykau būdama jau ne studentė, kaip daugelis projekte dalyvaujančių mokslininkų. Po studijų Lietuvoje ir Jungtinėje Karalystėje dirbau verslo struktūrose, ne mokslinį darbą. Taip pat ir doktorantūros studijas Švedijoje pradėjau neturėdama jokių sąsajų su lietuviška mokslo sistema, taigi ilgai apie Lietuvos mokslo padėtį žinojau tik tiek, kiek iš smalsumo pasiskaitydavau spaudoje, išgirdavau Lietuvos mokslininkų užsienyje forumė“.

Todėl doktorantė sako, kad jai *Protų susigrąžinimo programos parengimo ir įgyvendinimo* projektas buvo labai naudingas pažintine prasme: „Dalyvavau daugelyje primančios organizacijos renginių. Jie buvo labai įvairūs: tiek dėstant, tiek aptariant tiriamuosius darbus, dalyvaujant bakaluro ir magistrų seminaruose bei vadovų programose. Taip pat turėjau galimybę susitikti su universiteto vadovybe ir dėstytojais, teko dalyvauti aptariant universiteto valdymą“.

Zita Ambrutyte pažymėjo, kad Lietuvoje labai trūksta paties mokslo tiriamojo darbo, taip pat realiai jį dirbančių žmonių.

„Dauguma jų universitetuose vis dėlto dirba pedagoginį darbą. Tuomet kyla svarbus klausimas – kaipgi išlaikoma kokybė, jei dėstantieji patys nedirba tiriamosiose srityse? Lankydami Lietuvoje pajutau žmonių entuziazmą, man tai labai patiko, tačiau apskritai padėtis vis dėlto nėra tokia viliojanti, teigiama ir perspektyvi“ – apie ekonomikos ir verslo disciplinas pasakoja socialinių mokslų ir verslo vadybos doktorantė Zita Ambrutyte.

Lietuviai, šiuo metu dirbantys, besimokantys ir gyvenantys užsienyje, retai turi vieną atsakymą, kur save mato ateityje. Zita Ambrutyte sako, kad kol kas abi galimybės atrodo vienodai galimos: į Lietuvą norisi grįžti, nes čia yra gimusi, bet Švedijoje kol kas ji jaučiasi saugesnė.

„Lietuvos naudai labai daug kas svyra natūraliai, nes ten mūsų giminės, draugai, o ir vyras nuolat dirba Lietuvoje, bet yra kitas svarbus klausimas – darbas: ką gali daryti Lietuvoje pagal

savo kvalifikaciją, kokioje darbinėje aplinkoje ir už kokį atlygį? Mąstydamas apie savo šeimą, pagalvojau ir apie gyvenimo kokybę. Kol kas Lietuvos švietimas, socialinė apsauga ir galiausiai sąlygos sveikai gyventi nėra labai viliojančios“, – svarsto Z. Ambrutyte.

Projekto vadovas dr. Tomas Žalandauskas tikisi, jog išplėtus konkursinį tyrimų finansavimą (tai planuojama padaryti panaudojant ir 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų lėšas) Lietuva sulauks daugiau sugrįžtančių mokslininkų.

Anot jo, *Protų susigrąžinimo programos parengimo ir įgyvendinimo* projektu pradėti stiprinti ryšiai tarp išvykusių ir Lietuvoje dirbančių mokslininkų, nes pritraukiama geriausia užsienio šalių patirtis, sukuriama sąlyga bendradarbiavimui daro įtaką Lietuvos tyrimų institucijų lygio augimui.

Z. Ambrutyte išvykdama atgal į Švedijos Linčopingo universitetą, kuriame ne tik mokosi, bet ir dirba, Lietuvoje palieka pradėtų darbų, kuriuos galbūt pabaigti padėtų dar vieną galimybę grįžti ir dirbti Lietuvos mokslo ir studijų institucijose suteikiantis projektas. „Kartu su universitetu pradėjome kalbėti apie tiriamuosius darbus ir bendrą straipsnių rengimą, bet ne viskam užteko laiko. Išvažiuoju su labai gerais išpuščiais – tai buvo labai šiltas priėmimas ir geras dalijimosi patirtimi vizitas.“

Pasak dr. T. Žalandausko, trumpalaikių mokslininkų vizitų finansavimas pasibaigus projektui bus plėtojamas: numatoma, kad nuo 2008 m. įgyvendinama Tyrėjų karjeros programą išvykusių mokslininkų bei Lietuvos mokslo ir tyrimų institucijų bendradarbiavimu rūpintis restruktūrizuota Lietuvos mokslo taryba. „Šiuo metu yra rengiamas projektas, atitinkantis 2007–2013 m. laikotarpio ES struktūrinių fondų paramos reikalavimus. Pirmieji konkursai grįžtančių mokslininkų vizitų finansavimui turėtų būti pradėti organizuoti jau 2008 m. rudenį“, – teigia T. Žalandauskas.

Nuo 2006 m. gruodžio mėn. Užsienio lietuvių rėmimo centro projekto iniciatyva į Lietuvos studijų ir mokslo institucijas trumpalaikiams moksliniams vizitams jau atvyko 65 mokslininkai, nuolat mokslinį darbą dirbantys ir gyvenantys Jungtinėje Karalystėje, Australijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Italijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Vengrijoje, Vokietijoje ir kitur.

Mokslininkų vizitai rengiami įgyvendinant projektą *Protų susigrąžinimo programos parengimas ir įgyvendinimas*, kuriuo siekiama sukurti užsienio mokslo centruose studijuojančių ir dirbančių Lietuvos piliečių skatinimo grįžti į Lietuvą programą.

Projektas *Protų susigrąžinimo programos parengimas ir įgyvendinimas* finansuojamas pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento 2 prioriteto *Žmogiškųjų išteklių plėtra 2.5 priemonė žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje*.

Daugiau informacijos apie projektą, atvykstančių užsienyje dirbančių mokslininkų vizitus bei tyrėjų rengiamas atviras paskaitas ar seminarus visi besidomintieji gali rasti interneto svetainėje www.sugrizimai.lt.

Užsienio lietuvių rėmimo centro informacija

Klasikinės mechanikos istorijos ir metodologijos tyrimai Lietuvoje siejami su profesoriaus Liubomiro Kulvieco moksliniais darbais. 2008 m. sausio 16 d. profesorius Liubomiro Kulviecu būtu sukakę 80 metų. Jis gimė 1928 m. sausio 16 d., mirė 1995 m. sausio 7 d.

Jubiliejaus minėjimas sausio 16 d. įvyko Vilniaus pedagoginiame universitete Fizikos ir technologijos fakultete. Jame dalyvavo mokslo istorikai, buvę kolegos, draugai, šeimos nariai. Apie prof. Liubomiro Kulvieco mokslinį palikimą, reikšmę tarptautiniam mokslui bei mokslo istorijai kalbėjo prof. Libertas Klimka, Vilniaus valstybinio pedagoginio universiteto Studijų skyriaus vedėjas doc. Antanas Kiveris, astronomai Roma Lazauskaitė ir Algimantas Ažusienis, Fizikos fakulteto mokslininkai, Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto Tikslųjų ir technologijos mokslų skyriaus vedėja Aldona Krutinienė ir kiti.

vieco mokslinius darbus klasikinės mechanikos istorijos ir metodologijos srityje bei 4 Liubomiro Kulvieco moksliniai straipsniai (anglų, vokiečių, rusų kalbomis).

2003 m. Vilniuje buvo publikuota Liubomiro Kulvieco mokslinė monografija *Fragments on History of Physics and Mathematics* (pirmasis leidimas). Antrasis šios knygos leidimas – (2005 m.) buvo skirtas Tarptautiniams fizikos metams. Knygos

Klasikinės mechanikos istorijos tyrinėtojas

nomi mokslinei visuomenei iki pat XIX a. antrosios pusės. 1962 m. rankraštį *Gravia in Trochoide Descendentia* kartu su kitais nepublikuotais Izaoko Niutono darbais Kembridže (Anglija) išleido Rupertas Holas (Rupert Hall) ir Marija Hol (Maria Hall), o 1968 m. su išsamiais komentarais – D. T. Vaitisaidas (Whiteside).

Šiame moksliniame darbe Izaokas Niutonas pirmasis mechanikos istorijoje pavartojo terminą *pagreitis* (*acceleratio*) konkretaus fizikinio dydžio prasme ir pasinaudojo šio fizikinio dydžio matematiniais ryšiais su kitais mechaniniais bei kinematiniais dydžiais.

Vokiečių kalba knygoje publikuojamas Liubomiro Kulvieco straipsnis *Apie laiko sąvokos apibrėžimą Alberto Einšteino reliatyvumo teorijoje*. Šiame 100 puslapių straipsnyje Liubomiras Kulviecas analizuoja klausimus, susijusius su Albertu Einšteinu, jo sekėjais ir specialiąja bei bendrąja reliatyvumo teorija, nurodoma 110 pirminių šaltinių. Straipsnio autorius

Minint habil. dr. Liubomiro Kulvieco 80-ąsias gimimo metines

Liubomiras Kulviecas Kembridže 1991 m.

Vilniaus pedagoginio universiteto bibliotekoje buvo surengta jubiliejinė Liubomiro Kulvieco mokslinių darbų paroda.

1974 m. Liubomiras Kulviecas Maskvoje apgynė fizikos mokslų kandidato disertaciją *Svorio sąvokos raida klasikinėje mechanikoje XVII–XX a.*, o 1990 m. – fizikos mokslų daktaro disertaciją *Aksiominio laiko sąvokos pagrindimo klasikinėje mechanikoje problema*. Pagrindinė Liubomiro Kulvieco mokslinių tyrimų sritis buvo klasikinės mechanikos pagrindai ir mechanikos istorija. Mechanikos istorija sudaro didesnę Liubomiro Kulvieco mokslinių darbų dalį. Jis kūrė tikslią teorinės mechanikos aksiomatizuotos sistemos schemą.

Susidomėjimas Liubomiro Kulvieco mechanikos sąvokų sistemos kūrimu didėjo ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse. 1990 m. ginant fizikos mokslų daktaro disertaciją *Aksiominio laiko pagrindimo klasikinėje mechanikoje problema* Maskvos M. Lomonosovo universitete buvo pateikta daug klausimų, gauti puikūs atsiliepimai, vertinimai.

Liubomiras Kulviecas paskelbė per 100 mokslinių straipsnių, analizavo įvairių epochų mokslinius tekstus, parašytus 12 užsienio kalbų.

2001 m. Vilniuje buvo išleista Liubomiro Kulvieco *Klasikinė mechanika* (vadovėlio fragmentai). Be vadovėlio fragmentų lietuvių kalba knygoje publikuojama Veros Činėnovos ir Irinos Tiulinos įžanga apie Liubomiro Kul-

globėja – Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija.

Ypač daug dėmesio Liubomiro Kulvieco monografijoje leidėjai skyrė Izaokui Niutonui ir Albertui Einšteinui.

Apie Izaoką Niutoną rašė mokslo istorikai, matematikai, logikai. Galima sakyti, kad nėra to aspekto, kuriuo Izaoko Niutono mokslinis palikimas nebūtų tyrinėtus. Tačiau ne taip paprasta iki galo atsekti šio unikalaus mokslo genijaus veiklos pasireiškimus.

Liubomiras Kulviecas straipsnyje *Du nepastebėti Izaoko Niutono mokslinės kūrybos aspektai* (1993) atkreipia dėmesį į iki šiol nepastebėtus šio mokslininko veiklos aspektus, susijusius su mechanikos istorija. Vienas jų – fundamentali kinematikos sąvoka *pagreitį* ir ją žymintis terminas *acceleratio* pradėti vartoti ne XIX a. viduryje, kaip iki šiol teigiama mechanikos istorijos veikaluose, bet Izaoko Niutono rankraštyje *Gravia in Trochoide Descendentia*, o vėliau ir jo genialiausi veikalai *Matematiniai gamtos filosofijos pagrindai*. Antrasis – ta aplinkybė, jog žymusis Antrasis Niutono dėsnis (LEX II) yra teisingas teiginys tik tada, kai terminas *vis motrix impressa* (veikiančioji varomoji jėga) reiškia ne įprastą jėgą, bet jėgos impulsą.

Fundamentaliosios kinematikos sąvokos pagreičio sisteminimo stadija pradeda nuo Izaoko Niutono, nuo jo originalių cikloidinės spyruoklės judėjimo tyrimų. Išliko tik šių tyrimų rankraščiai. Kaip ir kiti Izaoko Niutono rankraščiai jie nebuvo ži-

teigia, jog, nepaisant didelių paties A. Einšteino ir kai kurių jo sekėjų pastangų, iki šiol nepavyko sukonstruoti griežtos ir taisyklingos reliatyvistinės laiko sąvokos apibrėžimo, tenkinančio šiuolaikinės apibrėžimų teorijos reikalavimus. Išspręsti šią problemą kliudo antikinę matematiką siekianti fizikinių dydžių aritmetizacijos paradigma, t. y. fizikinių dydžių suliejimas su jų aritmetiniais ar geometriniais vaizdais.

2007 m. kovo 31 d. minėjome įžymaus mokslininko Izaoko Niutono 280-ąsias mirties metines. Tai sukakčiai pažymėti Vilniuje išleista Liubomiro Kulvieco mokslinė monografija *Laiko sąvoka klasikinėje mechanikoje*. Jai įžangą parašė Ukrainos mokslų akademijos akademikas Aleksejus Bogoliubovas. Knygą sudaro 7 dalys: *Greičio sąvokos apibūdinimas, Laiko sąvokos teorijos būtinumas klasikinėje mechanikoje, Tarskio mereologijos elementai, Laiko sąvokos struktūra klasikinėje mechanikoje, Greičio sąvokos rekonstrukcija, Dviejų įvairiariščių fizikinių dydžių santykis, Momentinio greičio ir pagreičio sąvokų rekonstrukcija*. Šio svarbaus leidinio globėja – Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija. Knyga skiriama fizikams, matematikams ir mokslo istorikams, tyrinėjantiems gamtos mokslų metodologines problemas.

Publikuodami profesoriaus Liubomiro Kulvieco mokslinius darbus pasaulinės reikšmės mokslo rezultatus įprasminame kaip savo kultūros vertybes.

Donata Kulviecaite

Įtempto diskusinio darbo akimirka

LR Seimo narys Vaclav Stankevič (viduryje) ir Lietuvos ambasadorius Vokietijoje Evaldas Ignatavičius (dešinėje)

Konferencijoje buvo malonu matyti prof. Jocheną Dyterį Rangę (Jochen Dieter Range), atvykusį iš Vokietijos, kuris per pertraukėlę bendrauja su Vokietijos ambasadoriumi Lietuvoje Volkeriu Heinsbergu (Volker Heinsberg)

Atkelta iš 7 p.

Tik ar buvo pamokos?

Kokia yra toji patirtis, žvelgiant į mūsų pamokas po Šaltojo karo? Kokios išvados padarytos ir kur klystame? Kas yra pasikeitę? Į šiuos klausimus buvo paprašytas atsakyti dr. Kęstutis Girnius, kuris galėjo daugelį Europoje vykusių procesų stebėti kaip *Laisvosios Europos* radijo (*Radio Free Europe*) politikos apžvalgininkas. JAV gyvenęs lietuvis galėjo tuos įvykius stebėti ir vertinti iš tam tikros perspektyvos, nes vienaip tie įvykiai atrodė Europoje ir kitaip – Amerikoje.

K. Girniaus nuomone, visiškai negalima lyginti sąlygų, kurios buvo 1918 m., 1945 m. ar 1989 metais. Po Antrojo pasaulinio karo jau buvo įvykę dideli žmonių ir tautų mentaliteto pasikeitimai. 1918 ar 1939 m. karas buvo laikomas beveik tinkama priemone kai kurias tarptautines problemas spręsti, o karininkija buvo laikoma kone garbingiausios profesijos atstovu. Visa tai pasikeitė. Antai dabartinis JAV prezidentas ir viceprezidentas – juk abu išvengė karinės prievolės vykdymo Vietnamo karo metu.

Lietuvai pradėjus judėti Nepriklausomybės link daug kas buvo pasikeitę ir Sovietų Sąjungoje, nes laisvėjimo dvasia buvo pasiekusi ir Rusiją. Jei J. Pilsudskis nebuvo pasirėngęs 1920 m. smogti Lietuvai mirtino smūgio, tai ar ne panašiai buvo ir su M. Gorbačiovu 1990 ar 1991 m., bent jau jėga laisvės proveržio nuslopinti nesiryžo. Pasak K. Girniaus, tai esminis dalykas, dėl ko Lietuva sugebėjo išsivaduoti iš imperijos replių.

Lietuva išsivadavo, kai griuvo Berlyno siena. Vokietija tuo metu turėjo pakankamai problemų, iš Margaret Tečer ir Fransua Miterano prisiklausė patarimų neskubėti vienyti, vykdyti žingsnis po žingsnio politiką, kad nepakenktų Gorbačiovo „perestroikai“. Lygiai tas pačias pamokas iš Vakarų teko išklausti ir Lietuvai. Tiesa, Vokietija kaip didelė valstybė galėjo tų patarimų ir nepaisyti, bet apie Lietuvą to pasakyti negalima.

Stebint iš užsienio K. Girniui į akį krito ypatingas Lenkijos draugiškumas Lietuvai. Jau 1989 m. Lenkija buvo beveik visiškai išsivadavusi, Lietuvos Sąjūdžio atstovai gavo pakvietimą atvykti į Lenkiją, o 1990 m. po Kovo 11-osios Lietuva susilaukė tuometinio Lenkijos premjero Tadeušo Mazoveckio (Tadeusz Mazowiecki) pasiūlymo, kad jis galys tarpininkauti derybose tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos. Galime tik įsivaizduoti, kaip į tai reaga-

Vaizduotės tauta:

bandymai suprasti istoriją ir save (3)

„Gazeta Wyborcza“ vyriausiasis redaktorius Adamas Michnikas (Adam Michnik) pasirengęs nejuokais įkaintinti diskusijos dalyvių

vo Maskva, kai jai buvo siūloma derėtis su Lietuva kaip lygia derybų partnere.

Labai svarbus buvo Lenkijos parlamentarų atvykimas į Vilnių po 1991 m. sausio 13 d. įvykių. Šis gyvas solidarumas kartu su Šiaurės šalių parama Lietuvai turėjo ypatingos reikšmės Lietuvai ir tolesniems Sovietų Sąjungos veiksams.

Tačiau kažkokios ypatingos istorinės pamokos Girnius tvirtina ir neįžvelgia, nes tuo metu istoriniai veikėjai neturėjo ypatingų alternatyvų reikalams klostantis savaime kaip jie ir turėjo klostytis. Girnius apgailestauja dėl tų ir trumpo nesutarimų su Lenkija laikotarpio, bet 1992–1993 m. padėtis buvo normalizuota.

Kultūra tiesia kelius politikai

Tai, kas vyksta kultūroje, turi labai svarbių pasekmių politikai, – verta dėmesio antros dalies disku-

sijos vedėjo Leonido Donskio mintis. Jis priminė Tomo Venclovos ir Česlavo Milošo susirašinėjimą ir iš to dialogo Vilniaus tema gimė kūrinys *Vilnius kaip dvasinio gyvenimo forma*. Jis 1978 m. buvo išspausdintas Paryžiaus *Kultūroje*, ir tai buvo visai kitos politikos nuojauta. Literatai susirašinėjo ir sprendė kultūros problemas tuo metu, kai Lietuvoje gero tono požymis, anot L. Donskio, buvo pakeiksnoti Lenkiją. Ir štai tuo metu jau turime pavyzdį, kai disidentiška dviejų ryškių asmenybių draugystė laužė abiejų tautų nepasitikėjimo ledus ir klojo pamatus visiškai kitai politikai. Net ir kitos politinės realybės sąlygomis buvo disidentiškos draugystės pavyzdžiai, kurie pranašavo visiškai kitokią politiką. Taigi kultūra neretai padaro tą, ko politika dar nesiryžta daryti, bet kas vėliau neišvengiamai ateina ir į politiką.

Labai panašų reiškinį L. Donskis išvelgia ir dabartinėje Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos istorikų diskusijoje; ir visa tai sietina su ta Lie-

tuva, kuri pradėjo formuotis po 1990 m. kovo 11-osios. Dialogo užmezgimas su kolegomis, partneriais iš kitų šalių yra to naujo reiškinio išraiška. Prasidėjo visai kito tono ir bičiulystės masto dialogas tarp istorikų, kurie Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos istorijos problemas pradėjo aptarinėti ne tik labai racionaliai, bet ir šiltai, su gera diskusine įtampa. Tas dialogas turėjo ir svarbių politinių padarinių. Pasak L. Donskio, jeigu reikėtų ieškoti labai gražių pokyčių santykiuose tarp valstybių, tai pirmas pavyzdys galėtų būti Lietuvos ir Lenkijos santykiai. Jie sulaužė daugybę ligi tol įsitvirtinusių stereotipų, kurie dažnai trukdė viešinti kitus geriau suprasti po patirtų XX a. traumų.

Į Vilnių atvyko pasirengęs diskutuoti

Apie bendrąją patirtį, kuri mums leidžia kalbėti apie Vidurio ir Rytų Europos partnerystę, vaduo-

jantis iš imperijos gniaužtų buvo paprašytas savo nuomonę išdėstyti *Gazeta Wyborcza* vyriausiasis redaktorius Adamas Michnikas (Adam Michnik). Kartu tai ir klausimas apie naująją partnerystę ir bičiulystę tarp Lenkijos bei Lietuvos, kuri prasidėjo po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo.

Adamas Michnikas neslėpė savo susijaudinimo, kad dabar štai gali būti Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje ir diskutuoti su kaimyninių šalių istorikais ir politikais. A. Michnikas pasakė pritariąs J. Karoso išsakytoms mintims, bet iš pono Bodevigo laukęs, kad bus pasakyta ir apie klaidas po 1989 metų. Deja, sakosi nieko apie tai neišgirdęs. Išgirdo tik šiltą pasisakymą Edvardo Gereko stilistikoje, kad viskas ešą puiku, Lenkija įgauna naujų jėgų ir t. t.

Taigi pačiam A. Michnikui dabar tarsi teko šią spragą užpildyti. Žymusis lenkų disidentas į Vilnių atvyko gerai pasiruošęs diskutuoti, ir tą faktą turėjo patvirtinti tos knygos lenkų kalba, kurias jis atsivežė su savimi ir visiems parodė. Tarp jų Tomo Venclovos esė knyga, antroji – 1999 m. išleistas Lietuvos istorikų straipsnių rinkinys *Lietuviai apie Lenkiją ir lenkus* (Pozostawione Historii: Litwini o Polsce i Polakach).

Tai štai iš tų knygų, teigė A. Michnikas, Lenkijoje daug sužinota apie Lietuvą ir to dėka galima kitaip pažvelgti į savo istoriją. Kalbėtojas pritarė ir L. Donskiui, kad paskutiniųjų 18 metų Lietuvos ir Lenkijos santykiai vystėsi tarsi prastame Holivudo filme, kur fantazija išstumia realybę. Lenkijos ir Lietuvos santykiai šiandien vystosi panašiai – neįtikėtina gerai. Nesitiki, kad dar 1989 m. vienas iš Lenkijos visuomenės lyderių p. Ciechanovičius kalbėjo, kad Lenkija turėtų tapti šešioliktaja Sovietų Sąjungos respublika – „tarp lygių lygi“. Pasak Michniko, didelis Lietuvos ir Lenkijos visuomenės elito nuopelnas tas, kad dar viena papildoma sovietinė respublika neatsirado.

Daug priklauso nuo santykių tarp šalių. Lenkijos ir Ukrainos santykiai buvo prasti, o dabar juos pavyko gerokai pagerinti. 1918–1920 m. konfliktas dėl Vilniaus buvo panašus į dabartinį konfliktą tarp Izraelio ir Palestinos, atrodė neišsprendžiamas. Lietuvai ir Lenkijai reikėjo rasti tokią santykių perspektyvą, kur tas konfliktas būtų galėjęs išnykti. Vietoj to, kad būtų siekiama keisti valstybių sienas, paprasčiausiai reikia bendrauti, – teigė svečias.

Bus daugiau

Atkelta iš 3 p.

J. Jurkiewiczzius. Turiu pažymėti, kad imtis Motiejaus Valančiaus *Namų užrašų* buvo prof. Vytauto Merkio iniciatyva, svarbiausią darbą atliko Aldona, o aš tik prisidėjau prie šio didelio darbo. Žinoma, premija, kurią man įteikė, patinka, bet ir pats darbas man buvo didelis malonumas. Dirbdamas prie Valančiaus rankraščių turėjau progą susipažinti su vyskupo mintimis, jo gyvenimu ir veikla.

ML. Ar darbas prie rankraščių Jums kaip istorikui atvėrė naujų, nežinomų dalykų?

J. Jurkiewiczzius. Taip, iš rankraščių sužinojau daug naujų dalykų. Pirmiausia kaip tyrinėtojas patyriau didelį pasitenkinimą. Esu labai dėkingas prof. Vytautui Merkiui ir Aldonai Prašmantaitėi, kurių dėka faktiškai man ir teko gilintis į Valančiaus veiklą ir šį lietuviams tokį svarbų istorijos laikotarpį.

A. Prašmantaitė. Valančiaus jubiliejiniais metais prof. V. Merkys inicijavo šios knygos sudarymą, o mudu su prof. J. Jurkiewiczziumi tą idėją įgyvendinome. Mat prof. V. Merkys geriausiai žinojo su M. Valančiumi susijusius dalykus, jo kūrybos ir literatūros palikimą. Dalis Valančiaus rankraščių jau buvo Juozo Tumo-Vaižganto publikuota dar 1929 m. kaip *Pastabos pačiam sau**. 1996 m. buvo pakartota ir *Baltų lankų* leidyklos. Bet tai buvo tik ištraukos, nedidelė vyskupo rankraščinio palikimo dalis.

ML. Vadinas, bent iš dalies tie Valančiaus užrašai skaitytojams buvo žinomi?

V. Merkys. Taip, bet tik fragmentai. Kadangi užrašų apimtis labai didelė, niekas nesiėmė jų visų publikuoti. XX a. pradžioje J. Tumas-Vaižgantas padarė įdomesnių ištraukų knygėlę su paaiškinimais. Tiek ir buvo žinoma visuomenei.

O akademinį leidinį, visą tekstą tik dabar ir įgijome. Ir nežinia, kas po Prašmantaitės ir Jurkiewiczzius kada dar ryšis šį darbą tobulinti.

ML. Motiejus Valančius rašo pats sau, tai intymūs užrašai. Ir staiga į tą intymią erdvę įsiveržia tyrinėtojai, tiesa, po pusantrų šimto metų. Kur yra tikresni ir vertingesni dalykai, ar kai autorius rašo pačiam sau, į stalčių, o gal kai savo rašinius skiria visuomenei, viešumai?

A. Prašmantaitė. Noriu patikslinti: tai ne vien intymūs užrašai pačiam sau. Valančius rinko medžiagą Bažnyčios istorijai, ir tai yra išrašai iš šaltinių, pastabos daugiausia apie XIX a. Katalikų Bažnyčios padėtį Lietuvoje ir Lenkijoje. Tai vienas užrašų blokas. Kitas blokas – asmeniniai išpuodžiai, kurių Valančius nemanė spausdinti.

V. Merkys. Dėl to intymumo norėčiau šį tą pridėti. Kai Valančius savo raštus publikavo, tai norom nenorom turėjo prisiderinti prie cenzūros reikalavimų. O rašydamas sau atvirai išreiškė savo pažiūras apie carinės valdžios vykdomas represijas, kurios daugiausia buvo nukreiptos prieš Katalikų Bažnyčią, vyskupas pasisakė prieš unitų prijungimą prie Stačiatikių Bažnyčios. Šie užrašai parodo vidinį Valančiaus pasaulį labiau negu visi kiti jo raštai.

ML. Prof. V. Merkys žino labai platų kontekstą sąlygų, kuriomis turėjo veikti vyskupas Valančius derindamas dvasios ganytojo ir politiko, literato, vi-

suomenės veikėjo veiklą. Buvo vienas lietuvių tautinio veikimo autoritetų. Be šitų dalykų žinojimo vargu ar galime įsivaizduoti Valančiaus reikšmę Lietuvos istorijoje. Nieko nuostabaus, jeigu lenkų istorikai nežino visų šių niuansų ir subtilumų. Bet gal prof. J. Jurkiewiczzius vyskupą M. Valančių daugiau vertina iš Lenkijos istoriografijos pozicijų?

J. Jurkiewiczzius. Lenkijos istoriografija, man atrodo, šiuo aspektu ne tokia turtinga.

Prof. Janas Jurkiewiczzius Simono Daukanto premijos laureato diplomą priima iš Lietuvos MA prezidento akad. Zenono Rokaus Rudziko bei LR švietimo ir mokslo viceministrės Virginijos Būdienės rankų

A. Prašmantaitė. Asmeninio pobūdžio užrašų, man regis, Valančius tikrai neketino spausdinti, bet Vaižgantas kai ką būtent iš tų užrašų išspausdino. Bažnyčios istorijos klausimais rašytų ir iki tol rankraščių buvusių savo tekstų jokiais draudimais dėl spausdinimo ar naudojimo vyskupas nėra aprūpinęs. Vylėsi, kad tuos savo užrašus Valančius ketino spausdinti, arba bent tikėjosi, kad kam nors ta medžiaga ateityje pravers.

mono legenda, Gedimino sapnas apie geležinį vilką. Ne jau čia galima rasti šaltinių, kurie pasakytų ką nors nauja? O gal savo darbe atsidedate interpretacijoms, gilinatės į to meto žmonių sąmonės bei mentaliteto dalykus?

J. Jurkiewiczzius. Tai gana didelė problema. Man atrodo, kad Vilniui ir XVI, ir XIX amžiai nebuvo taip jau labai nutolę vienas nuo kito. Čia viskas greta. Didžiojo kunigaikščio renesansiniai rūmai, kurie dabar Vilniuje atstatomi, XVII ir XVIII a. pastatytosios bažnyčios, išlikusios ligi šių dienų. Todėl man Vilniuje lengva tyrinėti ir XVI, ir XIX a. istoriją.

ML. Tačiau Jūs tyrinėjate juk ne architektūros paveldą, o istorijos šaltinius.

J. Jurkiewiczzius. Tai ir yra materialiosios kultūros šaltiniai.

ML. Bet prie Gedimino sapno ir geležinio vilko visa ta materialioji kultūra istorikui neveda?

J. Jurkiewiczzius. Gal ir veda. Visi Lietuvos istorijos tyrinėtojai tą legendą žino, bet labai sunku išsiaiškinti legendinę Lietuvos pradžią.

V. Merkys. Apskritai tautinei ir pilietinei tapatybei visuomet didelę reikšmę turi istorija. Lietuviams XVI a. buvo svarbu parodyti, kad jų šaknys eina iš Antikos, vadinas, tai labai garbinga tauta. Legendinės istorijos dalies samprata keičiasi kartu su visuomenės raida. Prisiminkime XIX amžių. Simonas Daukantas Lietuvos istoriją pirmiausia rašo tam, kad žmonės suvoktų, jog jie ne visada buvo tokie pažeminti. S. Daukanto *Lietuvos istorija* – tai

ML. Išties būtų labai įdomu apie visą tai daugiau pakalbinti prof. J. Jurkiewiczzių, bet dabar, per Lietuvos mokslų akademijos sesijos pertrauką, tiesiog nespėtume išplėtoti šios temos. Todėl išsamesniam pokalbiui gal kada nors rasime laiko ateityje. O dabar norisi paklausti, kodėl Lietuvos istorikų darbai, net ir fundamentalūs, kaip pavyzdžiui, prof. V. Merkio ir kitų, taip sunkiai skinasi kelią į kaimynų lenkų istorijos tyrinėjimų apytaką? Lietuvos istorikų veiklą juk nedaug verčiama į lenkų kalbą. Kodėl taip yra?

J. Jurkiewiczzius. Neseniai į lenkų kalbą išverstas ir išleistas didelis apimties Lietuvos istorikų straipsnių rinkinys *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra*. Dabar noriu išversti į lenkų kalbą prof. Mečislovo Jučo knygą *Žalgirio mūšis*. 2010 m. minėsime Žalgirio mūšio 600 metų sukaktį, tad ši Lietuvos istoriko knyga Lenkijoje turėtų sulaukti susidomėjimo.

ML. Kaip lenkų istorikai vertina švedų kilmės istoriko Sveno Ekdalio (Sven Ekdahl) paskelbtus įrodymus dėl Žalgirio mūšyje Vytauto labai sumaniai atlikto kovinio manevro, po kurio vokiečių riteriai atsidūrė mirtinuose spąstuose. Vadinas, griūva lenkų istoriografijoje įsitvirtinusi nuostata, esą lietuviai gėdingai pabėgo iš Žalgirio mūšio lauko.

J. Jurkiewiczzius. Nesu didelis Žalgirio mūšio specialistas, bet kiek žinau ši S. Ekdalio koncepcija Lenkijoje turi ir šalininkų, ir priešininkų.

ML. Lietuvos ir Lenkijos istorikai vieni kitus pradeda vis geriau suprasti, juos skyrę ideologiniai momentai užleidžia vietą normaliam moksliniam bendradarbiavimui. O gal dar anksti apie tai kalbėti?

J. Jurkiewiczzius. Išties manau, kad ideologiniai momentai vis labiau traukiasi į pašalį, o mes dirbame kartu ir labai vaisingai.

Vyskupas Motiejus Valančius suartino Lietuvos ir Lenkijos istorikus

Simono Daukanto premija už Motiejaus Valančiaus „Namų užrašus“

V. Merkys. Prof. J. Jurkiewiczzius yra labai plataus diapazono istorikas. Jis yra parašęs knygų apie XVI ir XVII amžius, taip pat tyrinėjęs XIX–XX a. pradžią. Ir visa tai susiję su Lietuva. Kiek žinau, profesorius ir dabar rašo apie legendinę Lietuvos istorijos laikotarpį.

Ir dar viena naujiena: prieš pat Antrąjį pasaulinį karą Vilniaus Stepono Batoro universiteto profesorius dr. Henrikas Lovmianskis (Henryk Łowmiański), jo žmona istorikė Marija Lovmianska (Marija Łowmiańska) ir to paties universiteto profesorius Stanislas Koscialkovskis (Stanisław Kościelkowski) buvo parengę dviejų tomų Vilniaus cechų aktus nuo 1495 m. iki XVIII a. pabaigos. Tačiau dėl prasidėjusio karo knygos baigti spausdinti nepavyko. Dabar prof. Jurkiewiczzius abu toms sudėjo į vieną, parašė įvadą, papildė paaiškinimus, patobulino archeografiniu požiūriu, sudarė rodykles. Tik ką išėjo ši didžiulė Lietuvos istorijos, ypač Lietuvos miestų istorijos pažinimui labai svarbi knyga**.

J. Jurkiewiczzius. Norėčiau grįžti prie Valančiaus, o kartu užduoti probleminį klausimą prof. V. Merkiui. Man atrodo, kad Valančius turėjo mintį, kad jo *Namų užrašai* ateityje vis dėlto bus išleisti.

**Akty cechów wileńskich : 1495–1795 / zebrał i przygotował do druku Henryk Łowmiański ; przy współud. Marii Łowmiańskiej i Stanisława Kościelkowskiego ; przedm. i skorowidzami opatrzył Jan Jurkiewicz, Poznań : Wydaw. Poznańskie, 2006.

Akad. Vytautas Merkys ir Istoriko Simono Daukanto premijos laureatai – prof. habil. dr. Aldona Prašmantaitė ir prof. Janas Jurkiewiczzius

V. Merkys. Šiuos užrašus vyskupas Motiejus Valančius tikėjosi panaudoti naujam *Žemaičių vyskypstės* leidimui ir, galbūt, Katalikų Bažnyčios Rusijoje istorijai bei savo literatūriniais kūriniams.

ML. Ar ką nors naujo prof. J. Jurkiewiczziui pavyko rasti tiriant legendinę Lietuvos istorijos dalį? Tai ir Pale-

siekis savo tautą pakylėti, ir pirmiausia savo pačios akyse. Tuo metu Lietuvos valstybės vizija turėjo būti žmonių sąmonėje labai svarbi problema. Profesorius J. Jurkiewiczzius apie visą tai galėtų daugiau papasakoti, o aš iš šios krypties tyrinėjimų tik vieną jo straipsnį esu skaitęs. Man buvo nepaprastai įdomu.

ML. Tai ir Jūsų dėka, profesoriau Janai Jurkiewiczziū. Dėkoju gerbiams pašnekovams už malonią galimybę per šią Mokslo akademijos sesijos pertrauką Jus paklausinti apie Lenkijos ir Lietuvos istorikams aktualius dalykus.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

*Pastabos pačiam sau/ Iš lenkiškosios vyskupo Motiejaus rašliavos sulasė ir savo pastabų pridėliojo doc. J. Tumas. – Švietimo Ministerijos knygu Leidimo Komisijos leidinys, Nr. 151, 1929 m.

Pabaiga, pradžia Nr. 6.

Kovo 1 d. Geologijos ir geografinio instituto salėje vykęs X Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) suvažiavimas nepasižymėjo nei dalyvių gausa, nei prakalbų entuziastingumu bent jau lyginant su pirmaisiais suvažiavimais. Ir toks lyginimas būtų gal ne visai korektiškas, nes kiti laikai, kiti uždaviniai kyla mokslo ir studijų sistemoje dirbantiems mokslininkams, dėstytojams, apskritai su mokslu susijusių žmonių socialinei aplinkai.

Mokslininkai lėčiau įsisiūbuoja

Vis dėlto labai svarbu savivokos dalykai, kaip patys vertiname mus supantį pasaulį ir savo vietą jame, kokią matome ateitį, nuo kurios priklausys ir šiandienos žingsnių, sprendimų vertinimai. Galima išgirsti įvairiausių Lietuvos mokslininkų sąjungos vertinimų, taip pat kritiškų (o apie kurią instituciją šiandien girdime vien tik teigiamus vertinimus?). Tačiau štai kas suvažiavime krito į akį: nė vienas į tribūną pakilęs kalbėtojas atvirai nepasakė, kad LMS išseko ir nebereikalinga, nes nauji laikai reikalauja naujų veikimo formų, gal net tiesmukiškesnio spaudimo valdžios struktūroms ir politikams už įsipareigojimų nevykdymą, kaip jau senokai ėmė elgtis žemdirbiai ir visai neseniai mokytojai. Mokslininkų sociumas tokioms radikalioms veikimo formoms nėra pribrendęs. Matyt dar nepasiekė kritinės ribos, pagaliau ir pati mokslininkų veikla reikalauja ne politikavimo ir mitingų, bet susikaupimo, rimties bei gebėjimo gerai pasverti savo veiklos padarinius.

Mokslininkai turi dalyvauti mokslo politikoje

Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas dr. Antanas Kulakauskas, į šias visuomenines pareigas išrinktas antrą kartą iš eilės, kalbėdamas apie mokslo ir studijų politikos formavimą pabrėžia, kad labai svarbu išlaikyti bendrąjį demokratijos principą. Sėkmingo modelio nepavyks sukurti ir šį darbą neįtraukus visų suinteresuotų institucijų atstovų. Svarbiausia, kad jie išties atstovautų mokslo bendruomenėms. Labai reikalinga, kad organizuotųsi mokslo bendruomenės. Veikiančios visuomeninės organizacijos yra būtinos tokios politikos dalyvės, be jų neįmanoma sėkminga mokslo ir studijų politika. Tai demokratijos pradžiamokslis. Pasak kalbėtojo, nuo jo ir reikia pradėti. Bet tai pirmiausia turi suvokti pati mokslininkų bendruomenė. Nieko keisto, jeigu to supratimo nesama valdžioje, nes jos siekiai visai kitokie – valdomos demokratijos, oligarchijos principų stiprinimas. Tačiau bendrųjų demokratijos principų pažeisti nevalia, jeigu jau Lietuva yra ES ir Euroatlantinės bendrijos narė.

Politologas A. Kulakauskas pastebi kai kuriuos mūsų šalies vidaus reiškinį panašumus į Rusijoje pasireiškiančias tendencijas. Gal ne tiek dėl tiesioginės Rusijos įtakos, kiek dėl to, kad mūsų pačių mentalitetui stinga gilesnės demokratizmo tradicijos. Kam ki-

Suvažiavimui pasibaigus: Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius Pranas Baltrėnas, Puslaidininkių fizikos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Bonifacas Vengalis, Klaipėdos universiteto prorektorius prof. Alfonsas Ramonas, LMS pirmininkas dr. Antanas Kulakauskas, Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Vyngintas Gontis ir anglistė prof. Marija Liudvika Drazdauskienė

Dešimtas, jubiliejinis (2)

tam jei ne mokslo žmonėms apie tai mąstyti ir daryti išvadas?

Kokią LMS ateitį įsivaizduoja A. Kulakauskas? Veiksmingiausias kelias būtų į mokslininkų forumą suvienyti visas esamas mokslo draugijas. Toks darinys padėtų išsiaiškinti mokslininkų poziciją mokslo ir studijų politikos klausimais, siekti veiklos darnumo. LMS turi būti mokslininkų interesų gynėja diskusijose su kitomis interesų grupėmis – verslininkais, prekybininkais, valdininkais ir t. t. Tačiau mokslo politiką formuojančias institucijas neturėtų sudaryti vien mokslininkų organizacijos, tad formuojama Nacionalinio aukštojo mokslo kokybės forumo taryba A. Kulakauskui atrodo priimtinas kelias. Kita vertus, sunku sutikti, kad šios tarybos kompetencija būtų susiaurinta tik iki aukštojo mokslo kokybės reikalų. Kaip reikėtų daryti? Turėtų būti mokslo ir studijų politikos formavimo darinys, sudarytas iš įvairių interesų grupių atstovų. Ką daryti moksle, tik mokslininkai ir turėtų spręsti. Tačiau tai, kokio mokslo reikia šaliai – tai jau ne vien mokslininkų kompetencijos dalykas. Kiek valstybė turi skirti lėšų mokslui ir kokį mokslą plėtoti, reikia spręsti kartu su kitomis interesų grupėmis.

LMS ir galėtų paskatinti burtis kitas interesų grupes, mokslo draugijas bei kartu ieškoti geriausio mokslo ir studijų politikos modelio, nes jis įmanomas tik konstruktyviai aptarus šį klausimą su įvairiomis interesų grupėmis. Tačiau ar tokio telkimosi skatintoju ir įgyvendintoju sugebės būti dabartinė Lietuvos mokslininkų sąjunga? – to norisi paklausti pranešėjo ir šios sąjungos tarybos narių. Kad mokslo žmonės sugeba teikti gerus pasiūlymus ir kelti geras idėjas, seniai žinoma. Blogiau būna, kai tenka jas įgyvendinti. Aukštųjų mokyklų dėstytojai labai apkrauti – tą iškart pastebi atvykėliai iš kitų šalių ir stebisi, kaip išvis įmanoma išverti tokius krūvius, ypač gaunant tokį menką atlygį. Nežmoniška reikalauti iš žmonių, kad jie dar būtų puikūs visuomenininkai, kurie rūpintųsi mokslo politika šalyje ir visos valstybės reikalais. Barbių devindarbių laikai pasaulyje baigėsi, bet ne Lietuvoje.

Vis dėlto tam tikrus tokio telkimosi daigus buvo galima stebėti ir LMS suvažiavime. Jame dalyvavo Aukštųjų mokyklų profesinių sąjungų susivienijimo pirmininkas doc. Vaclovas Kubilius, suvažiavimo metu pasirašyta bendradarbiavimo sutartis tarp LMS ir šio susivienijimo. Gal su pavasario ledonešiu šis faktas taps naujo proceso pranašu ne vien LMS veikloje, bet ir šalies mokslininkų sociume?

Tad ar buvo reforma?

Jeigu tektų rinkti aktyviausią LMS narį, daugiausia iečių sulaužiusį kovoję su biurokratais, valdininkais ir visokio plauko „politikieriais“, būtinai apsisotume ties prof. Bronislovo Kaulakio kandidata. Paprastai jo pranešimai būna skirti Lietuvos mokslo finansavimo klausimams. X LMS suvažiavimo programoje B. Kaulakio pranešimo tema skambėjo jam visiškai nebūdingai: *Lietuvos mokslo pasiekimai ir galimybės*. Ne jau 2007 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas B. Kaulakys pakeitė kalbėsenos toną ir nuo šiol bus mokslo laimėjimų liaupsintojas? Būtų gaila prarasti negerovių finansuojant mokslo akylą stebėtoją ir negailestingą kritiką. Nuogaštavimai buvo be pagrindo.

Savo pranešimą B. Kaulakys parėmė citatomis apie prastus mokslo reikalus iš įvairių leidinių, o pradėjo nuo įsimintino Michailo Gorbaciovo pagąsdinimo: esą pasiekusios nepriklausomybę Baltijos šalys neįstengs kovoti su... savo biurokratais. Tada atrodė juokingas gašdinimas, nes nieko taip netroškome, kaip lietuviškų pinigų, savo kariuomenės, policijos ir savų biurokratų. Tačiau šiandien tie Gorbio žodžiai atrodo visai nejuokingi ir net daug kuo pranašiški. Kai pranešėjas cituoja žiniasklaidoje skelbtą teiginį, kad Lietuvą valdo ne politikai, o biurokratinis aparatas, darosi jau visai nelinksma. Dėl šios priežasties strigo naujojo mokslo ir studijų įstatymo priėmimas, vadinasi, ir aukštojo mokslo reforma, dėl kurios sulaužyta tiek botagų, o kumelaitė nė iš vietos nepajudėjo.

Įdomūs dalykai vyksta su ta reforma, nepriklausomybės laikų pamacėja. Pasak B. Kaulakio, didžiausia Lietuvos mokslo ir studijų sistemos reforma buvo įvykdyta nepriklausomybės pradžioje. Ji buvo viena radikaliausių reformų visoje Europoje – pagal reformos mastus Lietuva pirmavo Europoje. Kas nuveikta? Buvo sukurta Lietuvos mokslo ir studijų sistema. Prisiminkime: Lietuvoje tebuvo vienas universitetas (Vilniaus) ir bene 14 kitų aukštųjų mokyklų (institūtų, akademijų, konservatorijų). Pradėti kurti nauji universitetai. Iš Lietuvos mokslų akademijos institutų, žinybinių ir šakinių institutų sistemos buvo suformuoti valstybiniai mokslo institutai. Savo veiklą pradėjo Lietuvos mokslo taryba, kurios narius rinkdavo mokslo bendrija, o tvirtindavo LR Seimas.

Įdomu, kad prieš gerą dešimtmetį *Mokslo Lietuvoje* spausdinome interviu, darytame virš Atlanto vandenyno grįžtant iš Pasaulio lietuvių mokslo ir kultūros simpoziumo, su tuometiniu švietimo ir mokslo ministru akad. Zigmū Zinkevičiumi. Tada ministras pasakė, kad iš esmės

mokslo ir studijų reforma Lietuvoje baigta. Įdomu, kad tą patį dabar LMS suvažiavime pasakė B. Kaulakys. Tad gal į pačią sąvoką *reforma* kiekvienas įdeda tik jam priimtina prasmę? Labai gaila, kad niekas nebavto senų laikraščių ir žurnalų – paaiškėtų daug įdomių dalykų. Gal atsirastų didesnė atsakomybė už priimamus sprendimus, politikai ir valdininkai jaustų, kad niekas nepamirštama, jie bus vertinami ir už gerus, ir už blogus sprendimus.

Ar sausį pražys žibutės

Pasak B. Kaulakio, prieš dešimtmetį prasidėjo buvusios mokslo ir studijų sistemos ardymas – mokslo institutai imti priešinti universitetams, pradėtas integracijos procesas. Vietoj rinkimų į Lietuvos mokslo tarybą imta taikyti narių skyrimo procedūra. Anksčiau Lietuva buvo kritikuojama dėl mažo studentų skaičiaus, o įvykdžiusi reikalavimą didinti studentų skaičių šalies aukštojo mokslo sistema šiuo metu susilaukia priekaištų... dėl pernelyg didelio studentų skaičiaus.

B. Kaulakys skaičiais ir grafikais parodė, kad nepaisant politikų teigimo apie vis didėjantį Lietuvos mokslo finansavimą, realybė yra visiškai kitokia. Išvada negailestinga: mokėdama mokslo reikalams ir mokslininkams mizerį, valdžia reikalauja rezultatų, kuriais stebina Skandinavijos šalių mokslas. Tai tas pats, kas per sausio pūgas varyti našlaitę į sniegu užpustytą girią parnešti žibučių. Pasaulyje tikriausiai yra šalių, kur žibutės žydi sausį – to paties norima ir Lietuvoje. Deja, Lietuvos mokslui dažnai taikoma absurdo logika.

Pasak B. Kaulakio, Prancūzijoje užtenka aukštąjį mokslą reglamentuojančiame įstatyme pakeisti vieną straipsnį, ir visi Paryžiaus studentai bei dėstytojai išeina į demonstracijas. Deja, Lietuva – ne Prancūzija, mūsų šalyje dar akivaizdžiai trūksta pilietinės visuomenės, todėl su piliečiais nesiskaitoma, jų interesų nepaisoma. Gal tai ir būtų veikimo erdvė, kurioje savo veiksmingą vietą šiandien galėtų rasti atnaujinta LMS? Ir ne konfrontuojanti su valdžios institucijomis, bet ranka rankon ieškanti abiem pusėms priimtinių sprendimų. Vardan bendro labo.

Gediminas Zemlickas

LIETUVOS VETERINARIJOS AKADEMIJOS GYVULININKYSTĖS INSTITUTAS

Skelbia viešą konkursą eiti pareigas:

Chemijos laboratorijoje – vyresniojo mokslo darbuotojo (1 vieta).
Gyvūnų veisimo ir genetikos skyriuje – tyrėjo (2 vietos).

Pretendentai turi pateikti:

- prašymą dalyvauti konkurse direktoriaus vardu;
- užpildytą mokslo darbuotojo atestacinę anketą;
- aukštojo mokslo baigimo diplomo kopiją ir kvalifikacinio mokslo diplomo kopiją;
- gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą;
- mokslinių publikacijų sąrašą ir kopijas.

Informacija teikiama ir dokumentai priimami mėnesį nuo paskelbimo datos adresu:

LVA Gyvulininkystės institutas R. Žebenkos g. 12, 82317 Baisogala, Radviliškio r. Tel.: (8 ~ 422) 65383.

Direktorius

JUODOJI ARBATA PADEDA KOVOTI SU DIABETU

Didžiosios Britanijos *Aging Cell* žurnale paskelbti Škotijos Dandžio universiteto mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai. Juose teigiama, kad geriant juodąją arbatą galima išvengti cukrinio diabeto. Tyrinėtojai tvirtina, kad juodoji arbata gali įveikti dažniausiai pasitaikančią antrojo tipo cukrinio diabeto formą. Manoma, kad tam tikros juodosios arbatos sudedamosios dalys yra tarsi insulino pakaitalas.

Škotijoje daugiau kaip 190 tūkst. žmonių serga cukriniu diabetu. Šią ligą sukelia angliavandenių apykaitos sutrikimai, kurie lemia gliukozės kiekio kraujyje padidėjimą.

Dandžio universiteto mokslininkų komanda, vadovaujama dr. Grehemo Reno (Graham Rena), ateityje tikisi gauti didesnę finansavimą, kad galėtų tęsti pradėtus tyrimus. Bendradarbiaudami su Škotijos augalų mokslinio tyrimo institutu tyrinėtojai atrado, kad juodojoje arbatoje esantys aktyvieji polifenoliai – teoflavinidai ir teorubinidai, veikia panašiai kaip insulinas.

Tačiau dr. G. Renas pabrėžia, kad žmonės neskubėtų gerti per daug juodosios arbatos manydami, kad ji išgydys nuo cukrinio diabeto. „Mes vis dar esame tyrinėjimų kelyje, todėl žmonės, sergantys cukriniu diabetu, neturėtų nutraukti jiems reikalingų vaistų vartojimo“, – perspėja dr. G. Renas.

Tačiau neabejojama, kad natūralūs juodojoje arbatoje esantys elementai turi gydomąjį poveikį ir yra naudingi mūsų sveikatai. Arbatžolėse yra fluoro, vitaminų A, B, K, C ir beta karotino. Medikai sako, kad juodojoje arbatoje esančios naudingos medžiagos stiprina kraujagysles, mažina arterinį kraujospūdį, gydo nudegimus. Arbatoje esantys flavonoidai veikia ir kaip antioksidantai. Jie padeda mažinti aterosklerozės plitimą, mažina cholesterolio kiekį bei riziką susirgti širdies ir kraujagyslių ligomis. Taip pat pastebėta, kad žmonėms, išgeriantiems bent vieną puodelį juodosios arbatos per dieną, širdies infarkto rizika sumažėja 44 procentais.

The BBC news

NAUJOS UŽKREČIAMOS LIGOS GREIČIAUSIAI ATEIS IŠ TROPIKŲ

Pasinaudoję pasaulio duomenų bazėmis ir kompiuteriniais modeliais mokslininkai pirmą kartą gali prognozuoti, kur kils nauja pandemija. Jie mano, kad ligos, panašios į ŽIV, AIDS ar SARS, bręsta netoli pusiaujo esančiose besivystančiose valstybėse. Jie perspėja atidžiau stebėti tuos regionus ir imtis griežtesnių priemonių galimoms infekcijoms sustabdyti.

Šiame projekte dalyvauja mokslininkai iš įvairių organizacijų, jį finansuoja Nacionalinis mokslo fondas (NSF). Projektas padės išsiaiškinti, kur ir kodėl kyla pandemijos, taip pat bus sukurti planai, kaip ateityje tam užkirsti kelią. „Tai svarbūs tikslai. Ilgai diskutavusi pasaulio mokslininkų bendruomenė pagaliau gali pateikti įtikinančių duomenų, kurie padės išteklių vadybininkams perskirstyti resursus ir padėti užkirsti kelią kylančioms naujoms infekcijoms,“ – sakė NSF socialinio ekonominio direktorato patarėja dr. Rita Teutoniko (Rita Teutonico).

Mokslininkai išanalizavo, kaip įvairūs veiksniai (pasaulio žmonių populiacijos tankumas, jo pokyčiai, geografinė platumas, kritulių kiekis, bioįvairovė) siejasi tarpusavyje su atsirandančių infekcijų pobūdžiu. Buvo pastebėta, kad daugėja naujai atsirandančių ligų. Kaip didžiausių pavojų žmonėms jie paminėjo zoonozes – ligas, kurias platina gyvūnai. „Ten, kur susiduria sparčiai auganti žmonių populiacija ir didelė bioįvairovė, kyla didžiausias pavojus žmonių sveikatai,“ – teigia organizacijos *Consortium for Conservation Medicine* direktorius dr. Peteris Dašakas (Peter Daszak). Mokslininkai ištyrė 335 ankstesnius ligų atsiradimo atvejus ir identifikavo regionus, kur ateityje galėtų kilti naujos infekcijos. Iš gautų rezultatų jie sukūrė patikimą regionų, kuriuose linkusios atsirasti ligos, žemėlapi.

Per pastaruosius tris dešimtmečius kovai su iš pirmo žvilgsnio padrikai atsiradusiomis pandemijomis, buvo išleista milijardai mokslui skirtų dolerių, tačiau pastangos suprasti infekcijų atsiradimo pobūdį buvo nesėkmingos. Naujų tyrimų rezultatai – tai 50 metų ligų atsiradimo pobūdžio analizė, kuriai buvo naudojama specialiai sukurta duomenų bazė. „Nuo šiol pasikeis naujų ligų atsiradimo tyrimų pobūdis. Sujungus ekologinius ir visuomenės sveikatos tyrimus, infekcinių ligų prognozės labai pagerės,“ – kalbėjo prof. dr. Džonas Gitelmanas (John Gittleman).

Tačiau mokslininkai pabrėžia, kad visuomenės sveikatai skirti išteklių turi būti paskirstyti atitinkamai. „Didesnė išteklių dalis tenka turtingesnėms šalims šiauriniame pusrutulyje, kurios turi galimybių vykdyti stebėjimus. Tai neteisingas pasaulio sveikatos fondų lėšų paskirstymas. Turėtume steigti mažus stebėjimo centrus mūsų tyrimo nurodytuose regionuose, kurių dauguma yra besivystančiose šalyse“, – aiškino prof. dr. P. Dašakas. „Jeigu ir toliau bus ignoruojamos šios prevencinės priemonės, žmonijai grės pandemijų pavojus,“ – konstatavo jis.

The Physorg

INDIJOJE RASTOS TRIUŠIŲ PROTĖVIŲ LIEKANOS

Karališkosios B. draugijos (*Royal Society B.*) žurnale paskelbta, kad Centrinėje Indijoje atrastos triušų protėvių liekanos – maži kulkšnies kaulai, kuriems yra 53 mln. metų. Šie kiškiažvėrių (*Lagomorpha*) būrio senoviniai žinduoliai buvo labai panašūs į dabartinius triušius, kiškus ar kiškėnus.

Manoma, kad šie triušų protėviai gyveno ankstyvojo eoceno periodu, t. y. daug seniau negu buvo manoma anksčiau. Kiškiažvėrių būrio žinduolių liekanos buvo aptiktos lignito (rusvųjų anglių) kasykloje, esančioje į šiaurės rytus nuo didžiausio Indijos miesto Mumbajaus, Gudžarato valstijoje.

Atlikta kai kurių kulkšnies kaulų analizė suteikia svarbios informacijos ir apie *Lagomorpha* būrio atstovų evoliuciją: kiškiažvėriai savo anatominiemis savybėmis nuo ki-

škų žinduolių skyrėsi jau prieš 53 mln. metų. O staigus žinduolių įvairovės padidėjimas buvo susijęs su visuotinio atšilimo protrūkiu, kuris vyko prieš 55 mln. metų. Mažiau negu per tūkstantį metų visuotinė temperatūra pakilo iki 6 °C – šis įvykis dar yra žinomas kaip eoceno periodo „terminis maksimumas“. Tai buvo vienas greičiausių ir ekstremaliausių visuotinio at-

šilimo įvykių visoje geologinėje ataskaitoje.

Staigus visuotinio atšilimo priežastys nėra visiškai aiškios. Spėjama, jog padidėjusi temperatūra išlaisvino jūros dugne ledo „spąstuose“ buvusias galingas metano dujas. Šios dujos sukelia šiltnamio efektą ir galėjo būti visuotinio atšilimo priežastimi.

The BBC news

Indijoje rastoms triušų protėvių liekanoms yra beveik 53 mln. metų

Kiškėnas – kiškiažvėrių (*Lagomorpha*) būrio atstovas

SUKURTAS NAUJAS DIABETO TYRIMŲ METODAS

Karolinska instituto (Švedija) mokslininkai, bendradarbiaudami su Majamio universitetu, sukūrė naują metodą sudėtingiems ląstelėse vykstantiems procesams, tokiems kaip insulino sekrecija kasoje, tirti. Iki šiol neegzistavo toks gyvūnų tyrimo modelis. Tiriant kasos liauką naujuoju metodu mikroskopinis jos gabalėlis yra persodinamas į pelės akies rainelę. Anksčiau tyrimai būdavo atliekami su atskiromis ląstelėmis ir tik laboratorijose. Dabar akies paviršiuje įmanoma ilgai stebėti sudėtingus biologinius procesus nedarant gyvūnui invazinių operacijų. Taip apie naująjį metodą kalbėjo prof. dr. Olofas Bergrenas (Olof Berggren). Taip pat patvirtinta, kad pelės, kurioms į akies rainelę buvo

persodintos kasos beta ląstelės, liko visiškai sveikos.

Insulino sekrecija į Langerhanso saleles kasoje yra sudėtingas procesas, kuriam sutrikus prasideda diabetas. Tačiau prieš pradėdant taisyti beta ląstelių defektus, mokslininkams pirmiausia reikia suprasti, kaip jos funkcionuoja normaliomis sąlygomis ir įvardyti visus signalus, kurie veikia insulino sekreciją. Iki šiol didžioji beta ląstelių ir Langerhanso salelių tyrimų dalis buvo atliekama mėgintuvėlyje, o ne su gyvūnais.

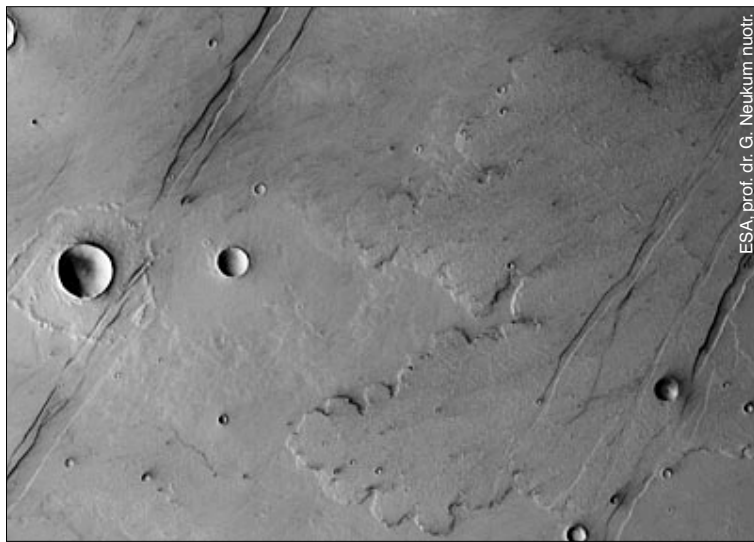
Apie naująjį metodą mokslininkai paskelbė prestižiniame *Nature Medicine* žurnale. Jie rašo, kad persodintos Langerhanso salelės susilieja su akies rainelės ląstelėmis ir netrukus yra aprūpinamos kraujagyslė-

mis bei nervais. Mikroskopu tirdami sveiką gyvūną mokslininkai gali fiksuoti specifinių „ląstelių markerių“ pokyčius ir taip daryti išvadas apie įvairias signalines sistemas ir jų įtaką beta ląstelių reguliacijai.

Mokslininkai yra įsitikinę, kad paskelbti rezultatai bus naudingi įvairiems diabeto tyrimams – nuo genų ekspresijos ir kraujagyslių bei nervų augimo insulino sekretuojančioje kasos dalyje iki naujų vaistų testų. Be to, tyrimams naudojami gyvūnai gali būti naudingi ir kitų ląstelių tipų tyrimams, nes jie ir toliau gyvena įprastą gyvenimą. Taip galima sumažinti gyvūnų, naudojamų tyrimams, skaičių.

Karolinska Institutet

PENKI VULKANINIO AKTYVUMO PERIODAI MARSE

ESA, prof. dr. G. Neukum nuotr.

Lavos srautas Dedalo lygumoje Marse

Mokslininkai nustatė, kad praityje Marsas išgyveno keletą labai aktyvios vulkaninės veiklos periodų. Iš vulkanų išsiveržusi lava ir vanduo suformavo tokį planetos kraštovaizdį, į kurį dabar žvelgia apie Marsą skriejančio erdvėlaivio *Mars Express* vaizdo kameros.

Planetos geologai naudoja gana paprastą metodą paviršiaus amžiui nustatyti: analizuodami dabartines *Mars Express* nuotraukas jie skai-

čiuoja, kiek meteoritų kraterių yra įvairiose paviršiaus vietose. Jei kraterių daug – paviršius senas, jei ne, vadinasi, smūgių randus išlygino kiti vėlesni procesai – iš vulkanų išsiveržusi lava, vanduo ar tektoniniai įvykiai.

„Mes dabar galime nustatyti didelių regionų amžių ir pasakyti, kada vyko jų paviršių formuojantys procesai“, – sako tyrimui vadovavęs Laisvojo Berlyno universiteto pro-

fesorius dr. Gerhardas Noikumas (Gerhard Neukum).

Priešingai negu Žemėje, kur vulkaninė veikla yra gana pastovi, Marse buvo penki labai aktyvios vulkanų veiklos laikotarpiai. Pirmą kartą vulkanai buvo labai aktyvūs prieš 3,5 mlrd. metų, po to – prieš 1,5 mlrd. metų, dar vėliau – prieš 400–800 mln., 200 mln. ir 100 mln. metų. Šių periodų metu iš vulkanų išsiveržusi lava tekėjo Marso paviršiumi formuodama jo kraštovaizdį. Vulkanų karštis iš planetos gelmių išlaisvino ir didelius vandens kiekius, sukėlusius didžiulius ir staigius potvynius.

Kompiuteriniai modeliai rodo, kad tokiu būdu Marse formuojasi sava tektoninių plokščių sistema, panašiai kaip ir Žemėje, kurios pluta yra suskilusi į lėtai judančias tektonines plokštes. Greičiausiai šis procesas dar nėra baigtas. Pasak prof. dr. G. Noikumo, Marso vidus dar neatšalęs, todėl gali būti, kad vulkanai vėl suaktyvės.

Šis darbas buvo pristatytas JAV Teksaso valstijoje League City mieste vykusioje Mėnulio ir planetų mokslo konferencijoje.

The Space

